

ALGEMENE GESCHIEDENIS IV: NIEUWSTE GESCHIEDENIS
Western civilization: The continuing experiment Vol.C

CH. 21 RESTORATION, REFORM, AND REVOLUTION 1814-1848

Tussen 1800 en 1850 groeide de Europese bevolking van 190 mln. naar 280 mln.

The Search for Stability: The Congress of Vienna, 1814-1815

De overwinnaars van Napoleon, waarvan de grootste: Oostenrijk, Groot-Brittannië, Pruisen en Rusland, kwamen bijeen in Wenen. Kleinere mogendheden waren ook aanwezig, maar hun rol was enkel het bekrachtigen van de besluiten van de grote staten. Hun doelen waren: het vaststellen van gunstige territoriale grenzen en het waarborgen van langdurige stabiliteit op het Europese continent. Resultaten:

Vorsten die ten val waren gebracht, werden weer op de troon geholpen: Lodewijk XVIII in Frankrijk (maar geen absolute vorst meer), Ferdinand VII in Spanje.

Er werd een losse Duitse Confederatie in het leven geroepen en het aantal Italiaanse staten werd verminderd tot negen;

De grenzen van Frk. werden versterkt;

Pruisen werd vergroot;

Het koninkrijk van Piedmont-Sardinië werd gecreëerd;

België en Nederland werden bij elkaar gevoegd;

Oostenrijk kreeg Venetië en Lombardije;

Engeland verkreeg een aantal kolonies en marinevoorposten;

De leidende figuur op het Congres was de Oostenrijkse minister van buitenlandse zaken, Prins Clemens von Metternich (1773-1859). Frk. werd aanvankelijk als de vijand behandeld, maar uiteindelijk wist het zich bij de 4 Grote Mogendheden te voegen in het 'Concert of Europe'.

Ideological Confrontations

Conservatism: De afspraken van 1815 waren geïnspireerd door het conservatisme. De nadruk werd gelegd op het behoud van monarchieën, aristocratie en een gevestigde kerk. Voor de Revoluties leken de oude politiek instituties vanzelfsprekend, maar door de Revoluties kwam er een ideologie op om het traditionele gezag te rechtvaardigen. Conservatieve auteurs:

Edmund Burke (1729-1797), Britse staatsman: *Reflections on the Revolution in France* (1790) => bestuur moet verankerd liggen in traditie.

Hannah More (1745-1833): *Cheap Repository Tracts* => acceptatie van bestaand gezag en de verlichting van religieus geloof voorkomt rebellie.

De contrarevolutionaire of ultraroyalistische ideologie ging nog verder:

Graaf Joseph de Maistre (1753-1821): *Considerations on France* (1796) => monarchie is een vorm van Godgegeven bestuur en pogingen om dit te beperken of af te schaffen was een schending van het goddelijke gezag.

Romanticism: De romantische beweging was opgekomen in de jaren '60 van de 18^e eeuw als verzet tegen het rationalisme en bleef bestaan tot ± 1840. Het was hoofdzakelijk een beweging in de kunst. De romantici verheerlijkten emotie/gevoel en aanbeden de natuur om haar schoonheid. Veel romantici herontdekte religie in hun zoektocht naar authenticiteit en gevoel. Frankrijk: opleving katholicisme. Duitse staten: opkomst vroomheid 17^e en 18^e eeuw. Engeland: Methodisme= Verlossing door actief te geloven -> 1730s John Wesley (1703-1791). De romantici vierde de Middeleeuwen in tegenstelling tot de philosophes. Zij verheerlijkten mythische figuren als belichaming van menselijke energie en passie. Na de Franse Revolutie sponsorde monarchen en edelen de kunst niet meer en waren kunstenaars afhankelijk van de leden van de middenklasse. (voor romantici zie pp.711-714)

Nationalism: Nationalisme is het geloof dat mensen hun identiteit afleiden van hun natie en er hun primaire loyaliteit aan verschuldigd zijn. Een natie kent een gemeenschappelijke taal, religie, politiek

gezag, tradities en gedeelde historische ervaringen. Door de ondermijning van traditionele religieuze waarden, bood het nationalisme een nieuwe plaats voor geloof.

‘Religieuze’ nationalisten: Giuseppe Mazzini (1805-1872), Adam Mickiewicz (1798-1855).

Culturele nationalisten: Johann Gottfried Herder (1744-1833), Jacob (1785-1863) en Wilhelm (1786-1859) Grimm.

Politieke nationalisten: Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Vittorio Alfieri (1749-1803).

Ook al vonden veel intellectuelen nationalisme aantrekkelijk, tot 1850 hadden mensen eerder lokale en regionale affiniteiten dan nationale. Alleen door tientallen jaren van propaganda door nationalisten en regeringen kreeg deze ideologie een groot draagvlak.

Liberalism: negentiende-eeuwse liberalen geloofden dat individuele vrijheid het best gewaarborgd kon worden door de beperking van het gezag van de regering, ook met betrekking op de markt, d.m.v. (grond)wetten en stemrecht voor onderwezen mannen met bezit.

Adam Smith (1723-1790), Schotse econoom: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776) => waarin hij de werking van een vrije markt bepleitte en de ‘compatibility of economic self-interest and the general good’.

Thomas Malthus (1766-1834), *An Essay on the Principle of Population* (1798) => tenzij mensen vrijwillig de grootte van families beperkten, zouden ze verhongeren.

David Ricardo (1772-1823), *Principles of Political Economy* (1817) => winsten van kapitalisten zijn afhankelijk van de lonen van werknemers. De kapitalist, die de laagste lonen betaald, is waarschijnlijk de meest succesvolle, ‘iron law of wages’.

John Stuart Mill (1806-1873), *Principles of Political Economy* (1848), *Liberty* => de staat had de verplichting het menselijk lijden te verlichten, tegen het einde van zijn leven neigde hij naar het socialisme. Hij was de belangrijkste voorstander van het liberalisme, democratie en het vrouwenstemrecht.

Jeremy Bentham (1748-1832) => de functie van bestuur is het zorgen voor “the greatest happiness of the greatest number” en regeringen zouden volgens Bentham beoordeeld moeten worden op hun nut => “Utilitarians”.

Veel liberalen waren bang voor de massa’s en waren daarom tegen de democratie (=> Benjamin Constant, François Guizot).

Socialism: Socialisten geloofden dat de productiemiddelen niet in particuliere handen moesten zijn en de opbrengsten moesten zoveel mogelijk ten goede komen aan de gehele bevolking.

Gracchus Babeuf (1760-1797) => nam deel aan de ‘Conspiracy of Equals’ in 1796 tijdens de FR en wilde economische gelijkheid.

Henri de Saint-Simon (1760-1825), een Franse aristocraat => de staat moest de welvaart van de massa’s waarborgen.

Er waren ook denkers, die een ideale wereld voor ogen hadden = utopisten.

Robert Owen (1771-1859), een Welshman => had sinds 1800 een katoenfabriek in New Lanark, Schotland. Hij zorgde goed voor zijn werknemers en hun kinderen (onderwijs). Owen wilde de vestiging van zelfregerende gemeenschappen, die de productiemiddelen in handen hadden met gelijke rechten voor vrouwen.

Charles Fourier (1772-1837) => had een ideale samenleving voor in de toekomst voor ogen, waar burgers in coöperatieve organisaties zouden samenwerken (“phalansteries”).

Zoé Gatti de Gamond (1806-1854) => wilde een ‘phalanstery’ voor vrouwen, economisch gewin - > meer rechten.

Flora Tristan (1801-1844), *Union Ouvrière* => wilde in elke stad een “Workers’ Palace”, waar de zieken en gehandicapten onderdak konden krijgen en de kinderen van arbeiders onderwezen konden worden.

Louis Blanc (1811-1882) => dacht door democratie een socialistische staat te kunnen vormen.

Louis Blanqui (1805-1882) => bepleitte dat een kleine groep mannen de macht moesten grijpen om het communisme in te voeren. Zijn ideeën benadrukte de notie van een klassenstrijd.

Karl Marx (1818-1883), *Communist Manifesto* (geschreven met Friedrich Engels (1820-1895)), *Capital*, aanhanger van G.W.F. Hegel (1770-1831) => rangschikte mensen in klassen gebaseerd

op hun relatie met de productiemiddelen. Kapitalisten waren de klasse die de productiemiddelen in handen hadden. Arbeiders vormden het proletariaat, omdat ze niks anders hadden dan hun handen en *proles*. Deze twee klassen hadden tegengestelde belangen en waren voorbestemd voor een klassenstrijd. Kapitalisme -> competitie -> monopolies -> meer werkloosheid en onvrede onder het proletariaat -> opheffing kapitalistisch systeem.

Restoration, Reform, and Reaction

De Restoratie leek succesvol in Europa tot 1830 in centraal-/oost-Europa tot ±1850. In de revoluties die volgden, waren de nieuwe ideologieën aanwezig.

Western Europe: From Reaction to Liberalism, 1815-1830 : Frankrijk werd een constitutionele monarchie met behoud van de Napoleontische Code en een parlement: een gekozen lagerhuis, 'Chamber of Deputies' (slechts 0,2 % van de bevolking mocht hiervoor stemmen) en een aangewezen hogerhuis, 'Chamber of Peers'. Lodewijk XVIII (r.1814-1824) zag in dat compromissen nodig waren, zijn broer en opvolger Karel X (r.1824-1830) was ultrareactionair en vervreemde de middenklasse van hem. In 1827 was er sprake van een economische teruggang door slechte oogsten en toenemende werkloosheid in de steden, wat leidde tot een liberale meerderheid in het parlement. Op 26 juli 1830 schafte hij persvrijheid af, ontbond hij het lagerhuis en verharde hij de bezitkwalificaties voor stemgerechtigden. Parijse journalisten kwamen in verzet, op 28 juli sloten anderen zich hier bij aan. De koninklijke troepen verloren de macht over de stad en Karel X ging in ballingschap. Uit angst voor de roep om een republiek, zette de liberale oppositie de graaf van Orléans, Louis Philippe (r.1830-1848) op de troon.

Sociale onrust belaagde Groot-Brittannië, dat te maken had met een economische dislocatie. De vrede van 1815 leidde tot een toename van het aanbod van arbeid, financiële verwarring en snel dalende prijzen. De armen en middenklasse waren ontevreden over de Corn Law van 1815, die hoge tarieven op geïmporteerde maïs legde = protectie eigen markt. In augustus 1819 kwamen 60 000 mensen bijeen op de St. Peter Fields in Manchester en vroegen om allerlei democratische hervormingen. Het leger werd tegen ze ingezet en er vielen 11 doden en 400 gewonden => 'Peterloo Massacre'. Het parlement vaardigde de 'Six Acts' uit, waarmee de vrijheid tot vergadering en meningsuiting werd beperkt.

In 1812 stelde het nationale parlement, de *Cortes*, gekozen onder Napoleon, een democratische constitutie in (met algemeen stemrecht voor mannen en een wetgevende kamer met controle over het beleid van de regering). Ferdinand VII (r.1808, 1814-1833) kwam in 1814 weer aan de macht, hij beloofde de constitutie te respecteren, maar geloofde in het goddelijke recht van koningen en liberalen werden onderdrukt. In de Spaanse kolonies heerste onrust door de onafhankelijkheid van de V.S. en de Franse bezetting van Spanje. Ferdinand verzamelde een leger, maar sommige liberale officieren verklaarde loyaal te zijn aan de grondwet van 1812 en wisten de rest van het leger achter zich te krijgen. Dit ging samen met een opstand in de provincies => 'revolutie van 1820'. Frk. sloeg de opstand neer, het Spaanse reactionaire regime werd hersteld, maar de kolonies in Amerika gingen verloren (1825) m.b.v. een marineblokkade van Engeland. De nieuwe afhankelijke staten volgden het model van het Spaanse liberalisme na.

Western Europe, 1830-1848: In Frk. werd de vrijheid van de pers opnieuw ingesteld en het stemrecht werd uitgebreid naar 2x zoveel stemmers (200 000 man). De Juli-Revolutie van 1830 werd met de Revolutie van 1789 vergeleken/gelijkgesteld. Alleen kunst die de periode van 1789-1791 verheerlijkte (en dus de constitutionele monarchie) werd goedgekeurd.

Het belangrijkste politieke probleem van Groot-Brittannië in de vroege 19^e eeuw was de samenstelling van het parlement, die niet de grote bevolkingsverschuivingen weerspiegelde. Steden als Manchester, Birmingham, Leeds, Sheffield hadden geen vertegenwoordiging in het parlement en er bestonden districten bekend als "pocket boroughs" (= enkele individuen bezaten het recht op een parlamentszetel) en "rotten boroughs" (= een handjevol stemmers kozen een vertegenwoordiger"). De Juli-Revolutie in Frankrijk bracht in Engeland hervormingen te weeg, de Reform Bill van 1832 (nationale criteria voor stemrecht en opheffing van lokale variaties), de Municipal Corporation Act van 1835 (meer vertegenwoordigende gemeenteraden), de Factory Act van 1833 (bescherming arbeiders), afschaffing van slavernij in 1833 in het hele Britse Rijk (slavenhandel was in 1807

afgeschaft, G.B. had posten aan de Afrikaanse kust om de slavenhandel te bestrijden). Verschillende Britse kolonies kregen min of meer het recht op eigen bestuur (Canada 1839, 1841 n.a.v. het *Durham Report*). De hervormingen van het parlement stimuleerden de steun aan de Chartisme-beweging (democratie i.p.v. oligarchie) -> 1838 "people's charter" => algemeen kiesrecht voor mannen, kiesdistricten met gelijke bevolkingsaantallen, salarissen en de afschaffing van bezitkwalificaties voor parlementsleden, geheime stemming en jaarlijkse algemene verkiezingen. De beweging kreeg in slechte economische tijden veel aanhang, maar verloor deze als het beter ging en door gewelddadige aanhangers. In 1839 werd de Anti-Corn Law League opgericht door stedelijke zakenmannen, die de Corn Law van 1815 wilden afschaffen, omdat deze de prijs van graan opdreef. Deze wet was ook impopulair bij fabrikanten: lage voedselprijzen = lage lonen. Arbeiders wilden ook graag brood dat ze konden betalen. Door een slechte oogst werd de Dorn Law in 1846 afgeschaft (had geen effect op de prijs van graan).

The Absolutist States of Central and Eastern Europe, 1815-1848: De uitgestrekte gebieden van het Oostenrijkse Rijk en de verschillende nationaliteiten waren voor de Habsburgse heersers redenen om liberalisme en nationalisme niet te tolereren. Onder Francis I (r.1792-1835) probeerde eerste minister Metternich, door de oprichting van een geheime politie, verandering tegen te gaan.

In de meeste Duitse staten waren de meeste politieke heersers autoritair en inflexibel (Baden, Württemberg en Beieren hadden wel een constitutie, maar de macht bleef in handen van de gevestigde huizen). In Pruisen zou geen centrale representatieve Rijksdag bijeenkomen tot 1847. Pruisen werd geregeerd door een alliantie tussen de koning en de Junkers. De stedelijke middenklasse, intellectuelen, journalisten, professoren en studenten (verenigd in *Burschenschaften*) waren zeer ontevreden over het bestaande systeem. Metternich legde de 'Carlsbad Decrees' op in de Duitse Confederatie in juli 1819, vestigde strenge supervisie op universiteiten, censuur van de pers en ontbond jongerengroepen. Toenemende oppositie tegen lokale despoten en vraag naar nationale eenheid leidde tot de vervolging van uitgesproken liberalen. De patriotistische sentimenten groeiden sterk in reactie op de mogelijke Franse ambities in het Rijngebied tijdens een diplomatieke crisis in 1840 ("*Deutschland, Deutschland über alles*"). Duitse heersers probeerden het nationale idee nu te steunen, maar op kleine uitzonderingen na, zegevierde het systeem van 1815 tot 1848.

Oostenrijk had veel macht in Italië (bestaande uit 8 staten) door bezittingen aldaar, dynastieke banden en politieke allianties met anderen (o.a. paus). Alleen de Savooïdynastie van Piedmont-Sardinië kende deze banden niet en was daarom de hoop van de nationalisten.

De meest autocratische staat van Europa was Rusland. Alexander I (r.1801-1825) stond in de Poolse gebieden, die hij bij het Congres van Wenen had verkregen, een grondwet toe. Dit stond hij niet toe aan zijn eigen mensen en overtrad de grondwet binnen een paar jaar. Hij wilde de horigheid afschaffen, maar zette dit niet door omdat hij de belangen en privileges van de landheren niet wilde schaden. Tegen het einde van zijn regeerperiode werd hij steeds autoritairder als reactie op de toenemende oppositie. Na zijn dood was het onduidelijk wie van zijn broers hem zou opvolgen. Militaire samenzweerders gaven de voorkeur aan de oudste broer Constantijn, maar jongere broer Nicholaas sloeg de opstand van het garnizoen in St.Petersburg neer (= Decabristen opstand). Nicholaas I (r.1825-1855) creëerde een sterke, gecentraliseerde bureaucratie die alle facetten van het leven in Rusland beheerste m.b.v. een geheime politie "Third Section". Hij maakte gebruik van het nationalisme om zijn staat te versterken en probeerde niet-Russen te 'verrussen'. Na een Poolse opstand in 1831, schafte Nicholaas de constitutie van het koninkrijk af en probeerde de Russische taal op te dringen. Rusland kende veel problemen met de horigheid, tijdens Nicholaas bewind waren er 600 opstanden, maar hij schafte de horigheid niet af.

Het Ottomaanse Rijk was in oppervlakte een wereldrijk, maar werd bedreigd door buitenlandse dreigingen en van binnenuit door nationalistische bewegingen. De bureaucratie was in verval geraakt, door het gebrek aan inkomsten werden regeringsposten verkocht. Belastinginning buite de boeren uit. Tegen 1800 waren de Janissaries een ongedisciplineerde bende geworden en zij hadden de hervormingsgezinde Sultan Selim III (r.1789-1807) vermoord. Het grootste deel van het rijk werd bewoond door moslims, maar op de Balkan waren de christenen in de meerderheid en ook hier werden de mensen in beweging gebracht door het nationalisme en liberalisme.

In Servië brak in 1804 een opstand uit, in 1815 moesten de Ottomanen één van de leiders, Milosh Obrenovich (r.1815-1839) als gouverneur erkennen en een nationale vergadering toestaan. Uiteindelijk erkende Constantinopel in 1830 de autonomie van Servië onder druk van Rusland.

Grieken waren beïnvloed door de ideeën van de Franse Revolutie en het nationalisme. Adamantios Korais (1748-1833) hervormde de Griekse schrijftaal door buitenlandse invloeden te elimineren, waardoor het meer op het Klassieke Grieks leek. De *Philike Hetairia* (1814) wijdde zich aan het herstel van de Griekse onafhankelijkheid door politieke middelen. Griekse boeren waren vijandig tegen de Ottomanen en daarom sloten zij zich aan bij de anti-Turkse opstand die begon in 1821. zij vermoorden vele Turken in Morea. De Turkse autoriteiten hingen de leider van de Orthodoxe Kerk in Constantinopel op en vermoorde of verkochten de bevolking van Chios als slaven. Tegen 1827 beheersten de Ottomanen, m.b.v. Mehemet Ali (1769-1849) van Egypte het merendeel van het schiereiland. De rest van Europa steunde de Grieken en kwamen in 1827 tussenbeide. Bij Navarinobaai vuurden Turkse schepen op de geallieerden, die succesvol terugslagen. In 1830 werd Griekenland onafhankelijk.

Mehemet Ali regeerde Egypte alsof het een zelfstandige staat was, lijfde in 1831 Syrië in en dreigde tegen de sultan te vechten. G.B. en Rusland grepen in, omdat ze de machtsbalans intact wilden houden. De Turken wonnen Syrië in 1841 terug, maar erkende Mehemet Ali als de erfelijke heerser van Egypte.

The Revolutions of 1848

Er vonden minstens 50 opstanden plaats op het continent in 1848 en hadden ook gevolgen buiten de Europese grenzen.

Roots of Rebellion: Op het platteland waren boeren gefrustreerd door enclosures, ze hadden steeds minder toegang tot de gemeenschappelijke gronden en de bossen voor brandhout. Problemen werden verergerd door de groeiende bevolking en druk op de beschikbare middelen. Handwerkers in de steden hadden te lijden onder de concurrentie van plattelanders (putting-out-systeem) en de katoenindustrie. Het werd ook steeds moeilijker binnen de gilden om meester te worden en gilden waren steeds minder in staat de economische belangen van hun leden te beschermen. Deze kwesties bereikten hun hoogtepunt als resultaat op de economische depressie van 1845-1846. Door een misoogst in 1845 en de verspreiding van de aardappelziekte kwamen de armen van noord-Europa zonder eten te zitten (vooral in Ierland). De prijzen verdubbelden en door een industriële teruggang steeg de werkloosheid. Regeringen leken niet in staat om te gaan met de problemen.

De revoluties van 1848 werden aangewakkerd door de revolutie in Parijs in februari, waar Louis Phillipe ten val werd gebracht en men meer politieke en sociale rechten wilde. In de Duitse gebieden wilde men nationale unificatie. Dit en onafhankelijkheid van de Habsburgers waren de doelen in Italië. Hongaren, Polen en Tsjechen wilden allemaal vrij zijn van Weense overheersing.

Liberals: From Succes to Defeat: In Frk. werd de republiek uitgeroepen met constitutionele basisvrijheden en algemeen kiesrecht voor mannen. Er kwamen nationale werkplaatsen voor de werklozen. In Oostenrijk verklaarde het hof onder druk van een menigte in Wenen bereid te zijn een constitutie te vormen in 1848 (15 maart) en de horigheid werd afgeschaft. Vele prins en hertogen in Duitsland veranderde hun regeringen en stelde constituties in. Koning Friedrich Wilhelm IV van Pruisen benoemde een zakenman tot eerste minister en uitte op 21 maart zijn steun aan een verenigd Duitsland. Het kiesrecht werd wat uitgebreid en er kwam een representatieve regering. Op 21 maart 1848 trokken 15 000 Denen naar het paleis om constitutionele rechten te eisen en zij kregen een constitutioneel bestuur.

De tweede fase die volgde, beëindigde de eenheid die er aanvankelijk was tegen de oude regimes. In Frk. waren de boeren in april 1848 tegen de nieuwe republieken zij verkozen conservatieve grondbezitters, advocaten en notarissen. In juni bepaalde het parlement dat de dure nationale werkplaatsen afgeschaft moesten worden, de werklozen kwamen in opstand, maar deze werd met harde hand neergeslagen. Bij de presidentsverkiezingen werd Lodewijk Napoleon (1808-1873, neefje van) verkozen. De middenklasse zag wat in zijn belofte van autoriteit en orde, de boeren zagen wat in de Napoleontische glorie en arbeiders waren aangetrokken door zijn ietwat sociale programma. Drie jaar na zijn verkiezing ontbond hij de Nationale Vergadering, vestigde een dictatuur en in 1852 riep hij zichzelf uit tot keizer Napoleon III.

Doordat de boeren in Oostenrijk en Duitsland resp. verlost waren van hun horigheid en resten feodale plichten interesseerden zij zich niet meer voor de revolutie. De reactionaire machten wisten, o.l.v. generaal Windischgrätz, Wenen te heroveren en de liberale constitutie af te schaffen. In Pruisen ontbond de koning in december de verkozen vergadering. DE meeste liberale bewegingen waren overwonnen aan het eind van het jaar.

The Nationalist Impulse: De revoluties waren niet uitgebroken door het nationalisme, maar de uitkomsten ervan werd er wel door beïnvloed. In maart 1848 nodigde een zelfgekozen comité 500 prominente Duitse liberalen uit in Frankfurt om de nationale unificatie te beginnen. Zij wilden kiesrecht alleen voor bezitters. In mei 1848 kwam de eerste verkozen wetgevende macht samen. Er waren 2 opties en voor de 2e werd gekozen: *Grossdeutschland* (alle leden van de Duitse confederatie, dus ook de Duitssprekende delen van Oostenrijk en Bohemen) of *Kleindeutschland* (zonder Oostenrijk). De Frankfurtse Vergadering stelde een constitutie op in de lente van 1849 en bood de kroon aan de Pruisische koning aan. Hij weigerde dit, omdat hij geen oorlog wilde met Oostenrijk en als monarchist geen kroon wilde, aangeboden door onderdanen.

In Italië werden de Oostenrijkers gedwongen hun bezittingen aldaar op te geven. Opstanden en massaprotesten zorgde er in verschillende Italiaanse staten voor dat de heersers grondwetten moesten toestaan (Charles Albert (r.1831-1849) van Piedmont: Statuto). De koning van Piedmont besloot Italië te verenigen om zo radicale elementen in zijn koninkrijk tegen te gaan en verklaarde de oorlog aan Oostenrijk op 24 maart 1848. In juli werd hij verslagen, maar verklaarde opnieuw de oorlog in maart 1849. Binnen 6 dagen was hij verslagen, stond de troon af aan zoon Victor Emmanuel II (r.1849-1878) en de Oostenrijkers herstelde de regeringen in hun eerder verloren provincies.

In Hongarije, de Tsjechische gebieden en Kroatië braken nationalistische opstanden uit tegen de Oostenrijkse overheersing. Hongarije kreeg min of meer onafhankelijkheid (alleen een persoonlijke unie met de keizer) en constitutionele regering (politieke deelname beperkt tot de Magyaren 40 % van de bevolking).

Groot-Brittannië (door hervormingen), Rusland (door het tiranniserende tsaarsysteem) en Spanje (door militaire officieren als Generaal Ramón Narváez (1799-1868, r.1844-1851)) werden niet getroffen door de revoluties van 1848.

CH.22 NATIONALISM AND POLITICAL REFORM 1850-1880

Na de revoluties van 1848 vond bijna elk land (behalve het Ottomaanse en Russische Rijk) het nodig een parlement te hebben. Het nationalisme floreerde in de tweede helft van de 19^e eeuw, een tijd van economische groei en welvaart. Tussen 1850 en 1880 nam de industriële productie in G.B. toe met 90 % en in Frankrijk met 50 %. Van 1800-1850 werden de internationale betrekkingen gedomineerd door het congres systeem, waarin de vertegenwoordigers van de belangrijkste Europese staten periodiek de machtsbalans definieerden en behielden. Dit systeem verdween na 1850 doordat politieke leiders meer hun eigenbelang nastreefden d.m.v. geweld -> *Realpolitik* (Bismarck)= een beleid waarin oorlog een regulier instrument werd van staatkunde.

The Changing Nature of International Relations

The Crimean War, 1854-1856: Rusland en het Ottomaanse rijk waren in oorlog geraakt in oktober 1853, omdat Rusland beweerde het recht te hebben voor de Ottomaanse christenen op te mogen treden. Het Ottomaanse leger werd bij Sinope verslagen in november. Franse en Britse staatsmannen besloten de macht van Rusland in de Balkan in bedwang te houden en te voorkomen dat het Ottomaanse Rijk zou worden aangevallen en verklaarde de oorlog aan Rusland in maart 1854. Napoleon III wilde de bestaande machtsverhoudingen ondermijnen, om zo de Franse invloed/macht te vergroten en hoopte op een sterk verbond tussen Frk. en Engeland. De Britse regering was bang dat de ineenstorting van het Ottomaanse Rijk de Britse superioriteit rond de Middellandse Zee zou bedreigen. De Russen hadden een staand leger van 1 mln. man, maar slechte communicatie en aanvoer beperkte hen. In G.B. beklagde de parlement en de pers (voor het eerst werd erover een oorlog gerapporteerd) het incompetent leiderschap en het slechte materiaal. Na 2 jaar vechten op de Balkan en het Krim-schiereiland verlieten de Russen de belangrijke vesting Sevastopol in september 1855. De verwachte steun van Oostenrijk kwam niet (Oostenrijk dreigde zich bij G.B. en Frk. aan te sluiten). Het was een

zinloos conflict, 750 000 mensen waren omgekomen, een belangrijk politiek gevolg waren de veranderingen in de internationale orde dat de opkomst van nieuwe natiestaten toestond.

The Congress of Paris, 1856: In februari 1856 kwamen de voorheen strijdende partijen bijeen in Parijs. Het werd Rusland verboden een vloot te hebben in de Zwarte Zee. Frk. haalde er ook geen echte voordelen uit. Piedmont en Pruisen waren ook uitgenodigd. Het vredesverdrag verzwakte in feite de mogelijkheid van het Ottomaanse rijk om de groeiende nationalistische bewegingen in de Balkan tegen te gaan het en dicteerde de hervormingen in de behandeling van de christelijke bevolking. De Britse leiders bewogen naar een meer isolationistisch buitenlands beleid. Oostenrijk kwam erachter dat het niet op de steun kon rekenen van Frk. en G.B. Het congressysteem werd mede in stand gehouden door de samenwerking van Rusland, Oostenrijk en Pruisen, dit hield op.

Italian Unification, 1859-1870

Sinds de late 18^e eeuw ontstond er in Italië de roep om *risorgimento* (een politieke en culturele vernieuwing van Italië). Rond 1850 werd dit idee gesteund door een kleine elitegroep, bestaande uit de onderwezen middenklasse, ('stedelijke')bezitters en vaklui.

Cavour Plots Unification: Na de mislukte revolutie van 1848 behield alleen het koninkrijk van Piedmont de liberale constitutie en ontving vluchtelingen uit de andere Italiaanse staten, die onderdrukt werden. Er kwamen moderne banken en veel treinrails te liggen. Graaf Camillo di Cavour (1810-1861) wilde dat Italië net als Frk. en G.B. een liberaal een economisch gevorderd land zou worden. In 1852 benoemde koning Victor Emmanuel hem tot premier. Hij wilde dat alleen Noord- en Centraal-Italië verenigd zouden worden en dan het zuidelijke deel van het schiereiland gedomineerd zou worden in een losse federatie. Piedmont koos in de Krimoorlog partij voor de geallieerden om zo steun te krijgen voor het verdrijven van de Oostenrijkers uit Italië. Napoleon III was het eens met Cavour en in 1858 kwamen zij in het geheim bijeen in Plombières. Er zou een oorlog uitgelokt worden met de Oostenrijkers, Frk. zou Piedmont ondersteunen en in ruil hiervoor wilde het Nice en Savooi en een huwelijk tussen Napoleons 38-jarige neef en de 15-jarige dochter van de Piedmontese koning-> moeilijkheden: In de Savooi resideerde de koninklijke familie en in Nice woonden vooral Italianen. Toch werd dit voorstel geaccepteerd en de oorlog brak uit in april 1859. In juni brachten ze de Oostenrijkers een zware nederlaag toe bij Magenta en Solferino (Henri Dunant: oprichting Rode Kruis). Napoleon III sloot vervolgens een staakt-het-vuren met Oostenrijk uit angst voor de Pruisische mobilisatie en het verlangen van te veel centraal-Italiaanse zich bij Piedmont aan te sluiten. Cavour trad af, maar kwam weer terug in januari 1860.

Unification Achieved, 1860: In Sicilië kwam men in april 1860 in opstand tegen het slechte bestuur van het koninkrijk van Napels. De revolutionair en rivaal van Cavour, Giuseppe Garibaldi (1807-1882) hielp de opstandelingen aldaar in mei de Bourbon heerser ten val te brengen en trok in augustus naar het vasteland, waar hij het hele koninkrijk van Napels verwierf. Cavour stuurde zijn legers in september, bang dat de pauselijke staten de Pauselijke Staten bereikt zouden worden, katholieken zagen dit gevaar niet. Garibaldi droeg de macht van de zuidelijke gebieden in november over aan de koning van Piedmont, Victor Emmanuel II (r.1849-1878). De constitutie van Piedmont van 1848 werd de constitutie van het nieuwe verenigde Italië. Oostenrijk stond na het verlies in de Oostenrijk-Pruisische Oorlog van 1866 Venetië af aan Italië en de Frans-Pruisische oorlog zorgde ervoor dat Frk. zijn troepen uit Rome (hoofdstad Italië in 1870) moest verwijderen.

The Problems of a Unified Italy: Het noorden gedroeg zich na de unificatie als een overheersende staat door ambtenaren te suren, belasting te heffen en wetten op te leggen, waardoor in 1861 een opstand uitbrak van Napolitaanse soldaten. Legers werden naar het zuiden gestuurd en deze burgeroorlog duurde 5 jaar. In 1861 sprak maar 2,5 % van de bevolking de nationale taal, Florentijns Italiaans. De economie bleef verdeeld. Het noorden en zuiden leken lange tijd tot 2 verschillende naties te behoren. Piedmont legde een streng centraal bestuur op. Stemrecht was beperkt tot onderwezen mannen van bezit, < 2%. Het parlement diende er vooral voor de regering te steunen en Cavour had door omkoping etc. ervoor gezorgd dat er altijd een meerderheid was (*trasformismo*). De katholieke kerk stond vijandig tegenover de nieuwe Italiaanse staat en beschouwde zichzelf in het Vaticaan als gevangenen.

German Unification, 1850-1871

Sinds 1815 waren de 38 Duitse staten georganiseerd in een Duitse Confederatie. Pruisen met als minister-president Otto von Bismarck leidde de unificatiebeweging. Bismarck wilde autocratische heerschappij.

The Rise of Bismarck: Na de val van Metternich in 1848, ontstond er rivaliteit tussen Oostenrijk en Pruisen. In maart 1850 kwamen een aantal Duitse staten bijeen in Erfurt om het over de unificatie met de steun van Pruisen te hebben. Oostenrijk, buitengesloten, eiste dat Pruisen in de Confederatie bleef en dreigde gesteund door Rusland met oorlog. Pruisen had een kleiner leger en deed afstand van de 'Erfurt Unie'. De nieuwe Pruisische koning Wilhelm I (r.1861-1888) wilde het leger hervormen, maar zijn maatregelen werden door de hoge kosten tegengehouden door het parlement, waarop de koning het parlement ontbond. Het nieuw gekozen parlement was echter nog liberaler en Wilhelm stelde graaf Von Bismarck aan als minister-president (Junker). Hij voerde tegen de wil van het parlement in toch de militaire hervormingen door. Duitse liberalen moesten kiezen tussen het nationalisme of het liberalisme. Tijdens de Frans-Oostenrijkse Oorlog waren de Duitsers bang voor een aanval van de Fransen en zij begonnen steeds meer te geloven dat alleen een sterk, verenigd Duitsland hen bescherming kon bieden. De economische bond van Duitse staten (zonder Oostenrijk) *Zollverein*, werd steeds belangrijker.

Prussian Wars and German Unity: De crisis om Schleswig-Holstein bood Bismarck de kans de rol van Pruisen in Duitsland te vergroten ten koste van Oostenrijk. Schleswig en Holstein (etnisch en linguïstisch Duits) werden bestuurd door de koning van Denemarken en waren wettelijk onscheidbaar. In 1863 probeerde de Deense koning Schleswig te annexeren, Holstein voelde zich bedreigd en riep de hulp in van Duitse Confederatie (was zelf ook lid). Pruisen nam Schleswig in, Oostenrijk Holstein. Pruisen viel in Juni 1866 Holstein binnen en won beslissend in de Slag van Sadowa op 3 juli o.l.v. Moltke. Pruisen annexeerde kleine burens die Oostenrijk hadden gesteund. Verkiezingen op de dag van de slag kozen zorgden voor een pro-Bismarck meerderheid in het parlement. Oostenrijk werd in 1866 niet meer gesteund door Rusland en ook de Franse koning deed niks (Bismarck beloofde de keizer Luxemburg, kwam dit overigens niet na). Alleen de zuidelijke Duitse staten bleven buiten de Noordelijke Duitse Confederatie, maar Bismarck liet hen wel militaire verdragen met Pruisen sluiten en richtte een parlement op voor alle leden van de *Zollverein*. De katholieke zuidelijke staten waren geneigd Oostenrijk te steunen.

The Franco-Prussian War and Unification, 1870-1871: Franse leiders waren er op gebrand de Duitse vereniging tegen te gaan, omdat ze bang waren hun invloed in de zuidelijke staten te verliezen en de Franse veiligheid sinds ±1650 verbonden was aan het zwakke Duitsland. Een militaire staatsgreep in 1868 had de Spaanse koningin Isabella van de troon gestoten en deze werd geboden aan een katholiek lid van de Hohenzollernfamilie (Pruisisch koningshuis). Frk. zag dit niet zitten en eiste dat Pruisen dit zou weigeren, koning Wilhelm deed dit (12 juli 1870) tot groot ongenoegen van Bismarck. De Franse ambassadeur ontmoette de Pruisische koning in Ems (13 juli) en eiste dat er nooit een Hohenzollern aanspraak zou maken op de Spaanse troon, Wilhelm weigerde. Bismarck blies het gebeuren op in de pers, waardoor de Fransen zich in hun eer aangetast voelden en Napoleon III verklaarde Pruisen de oorlog op 15 juli. De Pruisen wonnen een beslissende slag in Sedan en namen Napoleon gevangen op 2 september. De Fransen gingen door met vechten tot grote woede van de Pruisen, die vervolgens hele dorpen platbrandden en Parijs belegerden. Bismarck buitte de nationale sentimenten in Duitsland uit en liet op 18 januari 1871 de Pruisische koning uitroepen tot Duitse Kaiser Wilhelm I in de "Hall of Mirrors" in Versailles (tegenstribbelende zuid-Duitse prinses werden omgekocht). In mei 1871 stelde het Verdrag van Frankfurt de vredesvoorwaarden vast: Frk. moest de Elzas en de Lorraine opgeven en 5 miljard betalen.

The Character of the New Germany: Het leger had een beslissende rol gespeeld in het smeden van de Duitse eenheid en zou belangrijk blijven. De nieuwe grondwet voorzag in een aangewezen huis, the *Bundesrat*, die de individuele Duitse staten vertegenwoordigde en een lagerhuis, de Reichstag, gekozen door algemeen kiesrecht voor mannen. De keizer bepaalde het buitenlandse beleid, oorlog,

had het bevel over het leger en kon de grondwet interpreteren. De opkomst van een sterk, verenigd Duitsland schaadde de machtsbalans.

Precarious Empires

Het Oostenrijkse, Ottomaanse en Russische rijk probeerde hun regimes te versterken d.m.v. hervormingen.

The Dual Monarchy in Austria-Hungary: Keizer Franz Joseph (r.1848-1916) was als 18-jarige op de troon gekomen en had het beste voor met zijn volk, maar was niet goed in staat zijn desintegrerend rijk bij elkaar te houden en om te gaan met het liberalisme en nationalisme. In februari 1862 vaardigde hij het 'Februari Patent' uit, wat de burgerlijke vrijheden garandeerde, voor een lokaal zelfbestuur en een parlement zorgde. In Hongarije wilden de Magyars autonomie en de Habsburgse regering ging met hun leiders in overleg in 1867 -> Compromis van 1867: verdeling tussen de Habsburgse bezittingen in het westen en Hongarije in het oosten, beide onafhankelijk, maar verbonden in een personele unie met de keizer, die de koning was van Hongarije. The Magyars waren in Hongarije niet in een meerderheid, maar domineerde het parlement, het leger etc. Zij stonden geen zelfbestuur van de Kroaten, Serven, Slovaken, Roemenen toe en probeerde de bevolking te 'Magyariseren'. De Hongaren hadden door het verdrag ook een stem in het buitenlandse beleid gekregen. Zij waren voor een expansionistisch beleid op de Balkan uit angst voor Slavische groepen buiten het rijk.

The Ailing Ottoman Empire: Rond 1850 was het Ottomaanse rijk nog een van de grootste Europese machten, maar had te maken met interne onrust en dreigingen van buitenaf. Al in de 1840's was het rijk begonnen met verschillende hervormingsbewegingen, *Tanzimat*, geïnitieerd door Sultan Abdul Mejid (r.1839-1861) m.b.v. premier Reshid Mustafa Pasha (1800-1858). Bescherming van bezit, gelijkheid voor de wet en gelijke belastingen. Veel jonge intellectuelen waren ontevreden met de snelheid van hervormingen en sommige moesten in ballingschap in Parijs en Londen in de 1860's, waar zij als 'Jonge Turken' bekend kwamen te staan. De sultan begon zich in 1871 tegen de hervormingen te keren en was niet in staat succesvol oorlog te voeren (ook veel financiële problemen), wat leidde tot rellen in 1876 waardoor constitutionele regering werd ingesteld. De nieuwe sultan Abdul Hamid II (r.1876-1909) liet deze echter al binnen een jaar ontbinden. Veel christenen op de balkan wilden onafhankelijkheid. De Roemenen, die leefden in Moldavië en Wallachië, kwamen door nationale sentimenten aangewakkerd door de revoluties van 1848 in opstand, maar deze werd hardhandig neergeslagen door de Turken. In 1856 bepaalde het Congres van Parijs dat Rusland de bovengenoemde provincies niet mocht beschermen en dat er een referendum over hun toekomst gehouden moest worden. In 1859 kozen zij Alexander Cuza (r.1859-1866) tot heerser. In 1862 erkenden de Turken de unie en in 1878 werd de volledige onafhankelijkheid van Roemenië geaccepteerd. In Bulgarije verliep het allemaal wat moeizamer. Er brak een opstand uit in mei 1876, de christelijke rebellen vielen ook vreedzame Turken in hun midden aan. Het keizerlijke leger en lokale vrijwilligers herstelde snel het Ottomaanse gezag en vermoorden vele christenen ("Bulgarian horrors"). De Balkanoorlogen van 1876 en 1878, die ontstaan waren door de opstand van de provincies Bosnië en Herzegovina losten de Bulgaarse crisis op. Servië en Montenegro verklaarden het Ottomaanse rijk de oorlog, maar werden verslagen. Rusland verklaarde n.a.v. de Bulgarians horrors het Ottomaanse rijk de oorlog in april 1877 en het Verdrag van San Stefano van maart 1878, zorgde ervoor dat Bulgarije onafhankelijk werd onder Russisch protectoraat. Het Congres van Berlijn (Britten, Oostenrijkers, Fransen) herzag het verdrag, verkleinde de grote van Bulgarije, Bosnië en Herzegovina kwamen onder Habsburgse heerschappij, de sultan moest de onafhankelijkheid van Servië, Montenegro en Roemenië erkennen en de autonomie van Bulgarije. De Britten mochten ene militaire post op Cyprus plaatsen om de Russen in het Middellandse Zeegebied in de gaten te houden. Frk. mocht Tunesië hebben.

Russia and the Great Reforms: De Russische nederlaag in de Krimoorlog en het wantrouwen van de Westelijke grootmachten dwongen Rusland tot herstructurering in 1861. De horigheid was het grootste probleem. De nieuwe tsaar Alexander II (r.1855-1881) vreesde voor een opstand van horigen en vaardigde in april 1861 een decreet uit, die de horigen (22 mln. mensen) bevrijdde. De grondbezitters wilden compensatie en de bevrijde horigen moesten 50 jaar lang geld (hypotheek)

betalen aan de overheid. De lokale gemeenschap (*mir*) ging over deze betalingen en de belastinginning en legden de boeren allerlei beperkingen op -> opstanden. Regeringshervormingen waren van grote noodzaak, aangezien de bevolking was gestegen van 36 mln. in 1800 tot 59 mln. in 1850. In 1864 werd meer lokaal en regionaal bestuur (*zemstvos*) mogelijk gemaakt, die werden gedomineerd door de grondbezitters en niet erg democratisch waren. De tsaar stelde ook een onafhankelijke rechterlijke macht in, die gelijkheid voor de wet, publieke juryrechtszaken en uniforme vonnissen verzekerde. Ook werd censuur van de pers afgeschaft. Het leger werd westelijker in structuur en methodes.

The Emergence of New Political Forms in the United States and Canada, 1840-1880

Territorial Expansion and Slavery: De V.S. hadden in de 19e eeuw veel gebieden veroverd ten westen van de Mississippi River. In 1803 werd Louisiana door president Thomas Jefferson toegevoegd. In 1819 werd Florida van Spanje overgenomen. In 1845 stemde Congress in met de annexatie van Texas (onafhankelijk van Mexico in 1836) en in 1846 verkregen de V.S. na onderhandelingen met G.B. "Oregon Country". Door een oorlog met Mexico datzelfde jaar wisten de V.S. Californië en the "Southwest" toe te voegen in 1848. Vanaf 1820 kenden de V.S. conflicten tussen Oost en West, en nog belangrijker Noord en Zuid door de verschillen in resp. industriële en agrarische belangen. De slavernijkwestie verscherpte dit conflict. Sommige Amerikanen wilden dat slavernij in zijn geheel werd afgeschaft of dat anders de vrije staten zich afscheidde. De zuiderlingen daarentegen dreigde dat als hun manier van leven – een maatschappij op basis van slavernij - niet verzekerd kon worden, zij zich zouden afscheiden. In november 1860 werd de republikein Abraham Lincoln (1809-1865) gekozen tot president, hij was tegen de uitbreiding van slavernij. In februari 1861 vormde de zuidelijke staten de "Confederate States of America" en bombardeerde in april Fort Sumter, South Carolina. Lincoln wilde de Unie behouden en bond de strijd aan -> Burgeroorlog.

Civil War and National Unit, 1861-1865: Het noorden was in het voordeel, omdat het 3x zoveel inwoners had, een sterke industriële basis, een uitgebreider spoor netwerk en wist het zuiden succesvol te blokkeren. Lincolns regering nam maatregelen dat de macht in Washington centreerde. Door de "National Banking Act" van 1863 kwam er een nationaal banksysteem. Hij richtte de "National Academy of Science" op. In 1865 gaf het Geconfedereerde leger zich gewonnen en slaven werden vrij verklaard (13^e amendement). Het noorden bezette het zuiden om het te "reconstrueren".

The Frontiers of Democracy: Tussen 1820-1860 werden steeds meer mensen betrokken in het politieke proces, de meeste blanke mannen mochten stemmen. Presidentsverkiezingen werden steeds populistischer.

The United States' Northern Neighbor: Canada: De burgers van Canada ergerden zich aan het oligarchische Britse koloniale bestuur. De nieuwe gouverneur, Lord Durham stelde wat hervormingen voor in 1839. "Upper" en "Lower" Canada werden verenigd en kwam een gekozen vergadering met een regering die er verantwoording aan moesten afleggen. "British North America Act" in 1867 creëerde een federaal regeringssysteem. De Northwest Territories werden van de Hudson's Bay Company in 1869 gekocht en andere gebieden werden toegevoegd. De aanleg van een transcontinentale spoorweg in de 1880's hielp het enorme land te verenigen. Tegen 1900 had Canada de controle over alle zaken, behalve defensie en buitenlandse zaken.

The Development of Western Democracies

G.B., Frk. en verschillende noord-Europese landjes boekten vooruitgang in de ontwikkeling van democratische politieke systemen en culturen.

Victorian Britain: Het midden van de 19^e eeuw was een periode van uitzonderlijke welvaart en veiligheid voor G.B., de hele bevolking begon te delen in de economische voordelen van de industrialisatie. Stemrecht was beperkt tot christelijke mannen met bezit voor de 1850's. In de 20 jaren na 1846 streeden 5 politieke partijen om de macht. Na 1867 ontstond er een duidelijk 2 partijensysteem: Liberalen en Conservatieven (Tory). Deze partijen werden resp. geleid door William E. Gladstone (1809-1898) en Benjamin Disraeli (1804-1881). Voor de 1850's werden joden geweerd uit het parlement. De conservatieven vonden hun aanhang onder de grondbezittende klasse, Anglicanen en van Engeland. De liberalen onder overige christelijke groepen en van Schotland en Wales. In het

“House of Commons” werden kabinetsleden steeds meer gekozen op basis van hun politieke capaciteiten en minder op hun familieachtergrond. De Second Reform Bill van 1867 verlaagde bezitskwalificaties, waardoor 2,5 mln. mannen i.p.v. 1,4 mln. mochten stemmen (tot.bevolking: 22 mln.) en gaf nieuwe stedelijke gebieden betere representatie door de verkiezingsdistricten gelijk te trekken. Door de verbreding van het electoraat moesten politici steeds meer het volk van hun zaak overtuigen. In 1872 werd het ‘geheime’ stembiljet ingevoerd en in 1874 werden de eerste twee arbeiders tot MP’s gekozen.

France: From Empire to Republic: De grondwet van de Tweede Franse Republiek bepaalde dat een president maar eenmalig 4 jaar mocht zitten. Napoleon III verlengde deze termijn d.m.v. een staatsgreep in 1851 en jaar later liet hij een zich door een plebisciet tot keizer Napoleon III uitroepen. Wel geloofde hij in het principe van volkssoevereiniteit en liet herhaaldelijk het volk stemmen over zijn heerschappij. Het was een periode van welvaart voor de meeste Fransen, inclusief de arbeiders en boeren. Hij introduceerde maatregelen, die hun lot verbeterde: recht op vakbonden (stakingen), sociale woningbouw en andere publieke werken. Veel republikeinen waren niet blij met Napoleon en sommigen gingen in ballingschap (Victor Hugo). Napoleon deed in 1860 wat concessies, versoepelde de censuur en maakte zijn regering meer verantwoordelijk tegenover het parlement. De toenemende liberalisatie leidde alleen tot meer oppositie en vooral het economische beleid werd bekritiseerd (vrijhandelsverdrag met Engeland, nadelig voor de ijzer- en textielindustrie). Ook de grote invloed van de katholieke kerk werd bekritiseerd. De republikeinse oppositie was het grootst in de grote steden en sommige zuidelijke regio’s. De republikeinen hadden een beter omlijnd programma dan voorheen en waren beter voorbereid het bestuur op zicht te nemen. Tegen 1869 was Frk. veranderd in een constitutionele monarchie, die verantwoording moest afleggen aan het “Legislative Corps” (=lagerhuis). Toen de keizer gevangen werd genomen in de oorlog tegen Pruisen, werd in september de republiek uitgeroepen.

De leider van de nieuwe regering was een oude premier van Louis Philippe, Adolphe Thiers (1797-1877). De conservatieven, veelal royalisten, wonnen de verkiezing, omdat zij niet wilden doorgaan met de oorlog. Een arbeidersopstand in de lente (Paris Commune) van 1871 schok Frk.. Vrouwen namen ook deel in de opstand o.l.v. Louise Michel (1830-1905). De Pruisische bestorming van Parijs was ook van invloed op de onrustige situatie. Rijken waren de stad ontvlucht, waardoor de stad kon radicaliseren en de Commune aan de macht kwam. In maart 1871 verklaarde de Commune vrij te zijn van de centrale regering in Versailles. Het wilde gratis onderwijs, een eerlijker belastingsysteem, minimumloon, scheiding van katholieke kerk en staat. De regering stuurde een leger en de Commune werd onderdrukt, er vielen 25 000 doden. De monarchistische meerderheid in het parlement wilde een Bourbon op de troon, maar deze wilde dit alleen als de *tricolore* werd vervangen door de witte Bourbonvlag. Dus Frk. bleef een republiek. Tegen 1875 had het parlement een reeks wetten aangenomen, die de constitutie van de Derde Republiek zouden worden.

Scandinavia and the Low Countries: Denemarken, Zweden, Noorwegen, Holland en België hervormden hun politieke instituties in het midden van de 19e eeuw, beïnvloed door de revoluties van 1848.

Zweden kreeg te maken met rellen, waardoor het standensysteem uiteindelijk werd afgeschaft in 1866. Het werd vervangen door een parlement met twee huizen => Hogerhuis: rijke grondbezitters, Lagerhuis: mannen met bezit. 20% van de volwassen mannen mochten stemmen.

Noorwegen was sinds 1814 bij Zweden gevoegd, maar het had een eigen parlement en wetgeving. In de 1850’s begon de Noorse Liberale Partij zich tegen de suprematie van de Zweedse koning te verzetten en wilde dat het parlement de macht kreeg. In 1883 moest de regering voortaan verantwoording afleggen aan het parlement en in 1905 scheidde Noorwegen zich af van Zweden.

De Nederlandse koning stemde in met de eisen van liberalen voor een parlementaire regering. De nieuwe grondwet garandeerde de vrijheid van spreken, vergadering en religie.

België was na de Belgische Revolutie van 1830 onafhankelijk geworden, maar omdat er geen sterke partijen waren, kon de koning kiezen wie hij in de regering wilde. In de 1840’s waren de liberalen georganiseerd en moest de koning in 1848 hen wel in de regering vragen.

De Deense koning Frederick VII (r.1848-1863) accepteerde een constitutie en een parlementaire regering.

CH.23 THE AGE OF OPTIMISM 1850-1880

Industrial Growth and Acceleration

The "Second Industrial Revolution": Het geheel aan economische veranderingen van na 1850 wordt vaak de "second industrial revolution" genoemd, het kende een buitengewone productiegroei en de introductie van massageproduceerde staal (1856 Sir Henry Bessemer, 1866 William Siemens en Pierre Martin, 1878 Thomas Gilchrist-methode), kunststoffen en aluminium. De traditionele stoommachine werd vervangen door sterkere machines en nieuwe soorten energie (olie en elektriciteit). In G.B. verviervoudigde de staalproductie en de prijs halveerde (1870-80), dit maakte een uitbreiding van het spoorwegennet, de totstandkoming van een stoombotenvloot en een groei in de bouwindustrie mogelijk. Veranderingen in de toevoer van krediet stimuleerde economische expansie (ontdekking van goud in California en Australië) en leidde tot de vestiging van het moderne banksysteem. 1800-1840 verdubbeling waarde wereldhandel, 1850-1870 toename van 160%. Tegen 1880 zorgde belangrijke wetenschappelijke ontdekkingen voor industriële verbeteringen: elektriciteit, kunststoffen, alkali (zeep en glas) en dynamiet (Alfred Nobel 1833-1896).

Transportation and Communication: Het spoorwegennet groeide dramatisch rond het midden van de 19^e eeuw (tegen 1880 een lengte van 102 000 in Europa), ook de snelheid nam toe (1829 5 mijlen per uur, 1850 50). In 1888 werd de Oriënt Expreslijn van Constantinopel naar Wenen geopend. In 1869 bouwden de Fransen het Suezkanaal en verbonden zo het Middellandse Zeegebied met de Rode Zee en de Indische Oceaan. Efficiëntere schepen werden ontwikkeld (± 1850 klipperschip kon de Atlantische Oceaan in 14 dagen oversteken). Stoomschepen domineerden pas het handelsverkeer na 1890. Europese schepen vervoerden in 1880 3x zoveel vracht als 30 jaar eerder. -> van invloed op de cultuur: Jules Verne (1828-1905), *Around the World in 80 Days* 1873, reporter Nellie Bly (1867-1922) rond de wereld in 72 dagen. Voedseltransport werd ook verbeterd door vooruitgang in de koeling (>1870 introductie mechanische ijsmachines). Door deze ontwikkelingen kon het voedseloverschot in Amerika en Australië, Europa een goedkoper en meer gevarieerd dieet. Reguliere postdienst was ook een gevolg van de verbeterde transportmogelijkheden, in 1840 voerde G.B. de postzegel in. De telegraaf was uitgevonden in de late 1830's (in 1864 80 000 mijlen telegraafkabel in Europa). In 1875 vond de Amerikaan Alexander Graham Bell (1847-1922) de telefoon uit.

Changing Conditions Among Social Groups

De industriële vooruitgang transformeerde de traditionele structuur van de Europese samenleving. Minder mensen werkte op het land en meer in de industrie.

The Declining Aristocracy: De Europese aristocratie vormde in de 19^e eeuw minder dan 1% van de bevolking. Sommige edelen waren pas recentelijk tot de adel verheven. Onderscheid tussen aristocraten en leden van de upper-class werd steeds vager. Adellijke families in financiële moeilijkheden huwelijkten vaak hun kinderen uit aan rijke kooplieden. Ook begon de aristocratie zich meer dan voorheen te mengen in de economie door industrieel of bankier te worden. De macht van de aristocratie verdween niet helemaal door egalitaire theorieën etc. Edelen hadden vaak nog hoge posities in het leger (Pruisen) en het ambtelijke apparaat (G.B. & Frk.).

The Expanding Middle Classes: In de 19^e eeuw werd het gebruikelijker mensen in te delen op basis van hun economische functies i.p.v. op basis van geboorte. De 'middenklassen' bestonden uit diverse groepen. In de 19^e eeuw (vooral na 1850) was de middenklasse de dominerende klasse, met name in West-Europa. Door de industrialisatie breidde de middenklasse zich sterk uit. In de 1870's bereikte 10% van de stedelijke arbeidersklasse de lagere middenklasse van winkeliers etc. De toename in gebruik van machines en betere industriële organisatie betekende dat er minder arbeiders nodig waren, maar wel meer klerken en bureaucraten. De sociale impact van de stijging in banen was groot: de bourgeoisie was toegankelijk en verzekerde sociale waardering en materiële welvaart.

Een groeiende subgroep bestond uit de leden van beroepsgroepen, wiens prestige afhankelijk was van een bepaalde graad van exclusieve expertise. In de vroege 19^e eeuw verschilden de voorwaarden voor het beoefenen van een beroep afhankelijk van het land. Beroepsgroepen probeerden in de loop der tijd een monopolie te creëren en rivalen uit te schakelen door strengere voorwaarden te

eisen. De medische beroepsgroep controleerde door de oprichting van machtige medische verenigingen (British Medical Association 1832 & German Medical Association 1872) de toegankelijkheid van het vak. Op andere vakgebieden (recht, architectuur, bouwkunde) moedigde gemeenschappelijke normen en eisen professionele beoefening en expertise aan. De verpleging werd populairder na de Krimoorlog onder vrouwen, maar over het algemeen hadden vrouwen beperkte toegang tot de eerder genoemde beroepen.

Het groeien van de staat leidde tot een uitbreiding van de bureaucratie en ambtenaren werden steeds meer beoordeeld op verdienste dan door patronage.

Middle-Class Lifestyles: De levensstandaard van de middenklasse verschilde onderling veel. Wie tegen 1850 tot de middenklasse gerekend wilde worden, moest minsten één dienstbode hebben. Tegen 1900 was het aantal dienstbodes relatief gezien afgenomen door de ontwikkeling van de dienstenindustrie. Om het hectische leven in de stad te ontvluchten, gingen sommige mensen in de buitenwijken wonen. Ook werden bezoeken aan ontspanningsoorden populair (Baden-Baden en Vichy). Toerisme werd 'big business', de Engelsman Thomas Cook (1808-1892) organiseerde reizen naar de Crystal Palace-tentoonstelling in Londen in 1851. In de 18e eeuw was het voor de aristocratie gebruikelijk een tour door Europa te maken en dit was nu ook mogelijk voor mensen uit de middenklasse. De nieuwe welvaart en vrije tijd leidde tot meer hotels, restaurants en cafés.

De middenklasse deelde dezelfde levenshouding, ze geloofden dat hun succes te danken was aan talent en moeite niet aan afkomst. Men vond discipline belangrijk vooral met betrekking op seks en drank. => 'Victoriaans tijdperk'. Ondanks de grote verschillen in onderwijs, rijkdom en sociale positie, leek de bourgeoisie erg op elkaar wat betreft kledij (mannen: somber, vrouwen: kleurvol en groots), spreekgewoontes en gedrag. De vrouwen werd een passieve rol toebedeeld (runnen van het huishouden: gedisciplineerd, schoon, spaarzaam), maar sommige waren actief en hielpen man/vader (op kantoor, met zaken of het schrijven wetenschappelijke verhandelingen) of waren succesvol op zichzelf. Verschillende liberale bewegingen in de 19^e eeuw wilden wettelijke gelijkheid, discriminatie moest niet gebaseerd zijn op geslacht. Langzamerhand werd het secundaire en universitaire onderwijs toegankelijk gemaakt voor vrouwen. In G.B. konden vrouwen wel al lessen volgen op universiteiten, maar pas een graad verkrijgen op de Universiteit van Londen na 1878 en op Oxford en Cambridge na WO I. Vrouwen drongen eerder door in de lagere middenklasse, op scholen, in overheidsdienst etc.

The Workers' Lot: De toenemende welvaart en de grotere productiviteit verbeterden langzamerhand de werkomstandigheden in de generatie na 1850. De lonen, levensstandaard en werkzekerheid stegen (G.B.: koopkracht steeg 1/3 tussen 1950-1975). Arbeiders konden zich een beter dieet veroorloven en de kwaliteit van het eten nam toe. Wetgeving verminderde de lengte van de werkweek (G.B. 73 h/p.w. in 1840's -> 56 in 1874, FR. ->10 h/p.d., Dld. ->11 h/p.w.), maar efficiëntie werd steeds belangrijker en het tempo van het werk steeg aanzienlijk (wat samen ging met ongelukken en uitputting). Het vrijetijdspatroon van de arbeiders veranderde en sommige activiteiten die voorheen voor hen niet toegankelijk waren, werden dat nu wel. Toch waren arbeiders zich er nog steeds van bewust dat het verschil met de middenklasse en upper-class groot was. Het verschil was vooral groot in het geval van vrouwelijke bediendes, die het erg slecht hadden, maar vaak geen keus hadden (Eng. 2/5 van de vrouwen in loondienst, werkte in huishoudens in 1851). Maar weinig arbeiders wisten de lagere middenklasse te bereiken. Armoede was nog steeds aanwezig en ziektes als tbc waren niet ongewoon onder arbeiders.

The Transformation of the Countryside: Rond 1850 was het platteland radicaal veranderd, vooral in West-Europa waar steeds meer mensen het land verlieten (-> arbeidstekorten op het platteland -> hogere lonen). Landbouw werd steeds efficiënter en de voedselvoorziening steeg aanzienlijk. Niet alleen werd er meer land bewerkt, de productiviteit van het land steeg ook. Dit was het resultaat van het gebruik van mest (aanvankelijk salpeter uit Chili in 1870's), in de 1880's chemische bemesting. Uitvindingen op het gebied van gereedschap verbeterde ook de productiviteit (de zeis verving de sikkel = 4x productie). In de 1850's werd de op stoomgedreven dorsmachine geïntroduceerd van Europa. Ook organisatietechnieken, specialisatie en regelmatige roosters droegen bij aan de grotere productiviteit.

Door verbeterde wegen en de toename in spoorwegen konden boeren hun afzetmarkten uitbreiden. De prijzen van landbouwproducten stegen, terwijl die van industriële producten daalden. Hierdoor konden boeren machines aanschaffen. Het leven op het platteland werd minder geïsoleerd. Locale dialecten/talen werden vervangen door een gestandaardiseerde nationale taal. Dienstplicht bracht dorpsjongens in contact met stedelingen en verspreidde stedelijke waarden over het platteland. Toch bleef de landelijke wereld gescheiden van de stedelijke samenleving. Moderne ontwikkelingen droegen bij aan de slechtere omstandigheden op het platteland. De toename in stedelijke fabricage zorgde voor werkloosheid op het land. Spoorwegen vernietigde sommige lokale markten waar de huisnijverheid van afhankelijk was. Het stoomschip kon goedkopere landbouwproducten uit bijvoorbeeld Canada en Argentinië invoeren. Door deze factoren en de bevolkingsexplosie op het platteland leidde tot de emigratie van miljoenen.

Oost-Europa was nauwelijks beïnvloed door deze ontwikkelingen. In Rusland was de oogst per acre in 1880 een kwart van die in G.B. Er was veel werkloosheid op het platteland. Op de Balkan waren de meeste boeren landloos en hadden grote schulden.

Urban Problems and Solutions

City Planning and Urban Renovation: De meeste Europese steden waren ontstaan in de Middeleeuwen en waren stukje bij beetje gegroeid rond het stadscentrum. Gemeenteambtenaren gingen inzien dat een verbreding van de straten wenselijk zou zijn (1820's Londen, Regency Street). In 18 jaar tijd veranderde Napoleon III en baron Georges Haussman (1809-1891) Parijs: brede lange avenues, monumenten en gebouwen. Het kostte zeer veel geld en dreef vele arme Parijsenaren naar de buitenwijken. De Europese steden werden eleganter en straalden orde uit.

The Introduction of Public Services: Omstreeks 1850 begonnen regeringen helpen met het leefbaar maken van de steden d.m.v. wetgeving en het zorgen voor O.V. en verlichting. In de 1820's begonnen medici in te zien dat ziekte en hoge mortaliteit gerelateerd waren aan viezigheid en het gebrek aan schone lucht, water en zonlicht. Hervormingen begonnen in Engeland (Edwin Chadwick 1800-1895) met de Public Health Bill van 1848 waarin nationale standaards voor het stedelijke gezondheidswezen werden vastgelegd en verlangde van de steden de opruiming van afval en de installatie van riolen. In de Health Act van 1875 waren standaards voor water en drainering vastgelegd. Dagelijks baden werd op het continent pas een gewoonte > 1850-1874 (onder de elite ?). Mensen werden gezonder.

Door de invoering van het openbaar vervoer hoefden arbeiders niet meer op loopafstand van hun werk te wonen en verhuisden ze naar buitenwijken, waardoor de steden niet meer zón overbevolkt en ongezond waren. In de 1850's werd de tram geïntroduceerd. Technologische verbeteringen zorgden ervoor dat de fiets voor velen betaalbaar was. Gaslichten verbeterde ook het leven. Steden breidde het aantal agenten uit, waardoor veiligheid en orde toenam.

Social and Political Initiatives

State Intervention in Welfare: De zware omstandigheden waaronder arbeiders moesten werken, leidde in verschillende landen tot het debat of de overheid de arbeiders moet beschermen. Georganiseerde arbeid werd militanter en heeft ook bijgedragen aan dit debat. G.B. reguleerde vrouwen- en kinder arbeid in de Factory Acts. Overeenkomstige wetten werden doorgevoerd in Pruisen en Frankrijk. In Oost-Europa kenden arbeiders geen bescherming. Angst voor sociale onrust, ontvolking en de opkomst van socialistische partijen zorgden ervoor dat regeringen actie wilden ondernemen. 'Solidarisme' (verantwoordelijkheid van de klassen en individuen voor elkaars welzijn te zorgen) werd in Frk. door gematigde bourgeois gepromoot. In het nieuwe verenigde Duitsland nam de regering populaire maatregelen om ervoor te zorgen dat de bevolking achter de kaiser stond en niet achter de Socialistische Partij -> 1880's: pensioensvoorzieningen en gezondheidsverzekeringen.

Vrouwen droegen ook bij aan de hervormingen en liefdadigheid. In G.B. vocht Josephine Grey Butler als één van de half miljoen vrouwen voor de educatie van arme vrouwen en tegen de strenge wetten tegen prostitutie. Annie Wood Besant (1847-1933) en Charles Bradlaugh (1833-1891) betoogden dat arme vrouwen ten onder gingen door het grote aantal kinderen die ze moesten baren en verspreidde een pamflet over anticonceptie.

Een groeiend aantal christenen begon zich in te zetten voor de arbeiders. Paus Leo XIII (r.1878-1903) vaardigde de *Rerum novarum* uit, waarin de morele verantwoordelijkheden van

katholieken ten opzichte van de armen werden beschreven. In Engeland werd het protestantse Salvation Army (Leger des Heils) opgericht in 1878.

Educational and Cultural Opportunities: Aan het begin van de 19^e eeuw namen regeringen niet de verantwoordelijkheid in onderwijs te voorzien. Alle scholen waren gescheiden door sociale klassen. In Engeland werd door de Second Reform Bill van 1867 het kiesrecht uitgebreid en zorgde voor een beweging die de educatie van de nieuwe stemgerechtigden wilde verwezenlijken -> 1870 subsidies voor onderwijsinstellingen, nationale standaards en een inspectiesysteem. In Engeland en Frankrijk werd basisschoolonderwijs verplicht gesteld voor jongen en meisjes in de 1880's.

Naast lezen en schrijven leerden de kinderen punctualiteit, respect en gehoorzaamheid waardoor ze goed in de industriële samenleving zouden passen. Middelbare school was over het algemeen alleen toegankelijk voor de geprivilegieerde klasse en alleen zij konden dan ook naar universiteiten.

Publieke educatie werd ook op andere manieren verspreid, tussen 1840 en 1880 nam het aantal grote bibliotheken in Europa toe van 40 naar 500. Musea en kunstgalerieën werden toegankelijker voor het gewone publiek (1^e museum: het Louvre na de FR).

Culture in an Age of Optimism

Darwin and Evolution: Auguste Comte geloofde dat de menselijke ontwikkeling verschillende en onomkeerbare stadia doorloopt. Hij geloofde dat wetenschap de vooruitgang van de mens garandeerde. Charles Lyell (1797-1875) dacht dat de aarde veel ouder was dan de bijbel beweerde. Hij beargumenteerde dat geologische formaties (valleien, bergen etc.) onderhevig waren aan natuurlijke krachten en daardoor gevormd waren over een periode van soms wel miljoenen jaren. Charles Darwin (1809-1882) was de eerste die een aanneembare verklaring wist te geven voor het proces van evolutie in de biologie. In de 1830's had hij op expeditie de Galápagoseilanden bezocht en zag daar aan elkaar gerelateerde dieren, die net iets anders waren en vroeg zich af hoe dit kwam. Hij kwam tot de conclusie dat het mechanisme wat de evolutie bepaalde 'natuurlijke selectie' was, een proces wat onmerkbaar maar onafgebroken is.

Zijn werk leek het idee dat samenlevingen voorbestemd waren te evolueren naar steeds verder gevorderde stadia. In *The Descent of Man* (1871) stelde Darwin dat de mens evengoed onderworpen was aan natuurlijke wetten. Hij vond niet dat mensen leden waren van het dierenrijk. Christenen waren geschokt door zijn bevindingen en sommigen keurden ze af.

Sommige tijdsgenoten van Darwin pasten zijn theorieën toe op de menselijke samenleving en dat sommige samenlevingen (rassen, klassen, naties) voorbestemd waren te overleven en andere niet. Herbert Spencer (1820-1903) vond dat alleen de sterkste en best aangepaste diende te overleven en dat de overheid de zwakkeren niet moest helpen ("Survival of the fittest") => Sociale Darwinisten.

Physics, Chemistry, and Medicine: De wetenschappelijke methode zorgde voor grote ontdekkingen in de negentiende eeuw.

Natuurkunde: Michael Faraday (1791-1867) en James Clerk Maxwell (1831-1879) stelden resp. in de 1830's en 1850's wetten betreffende elektriciteit en magnetisme op. Hermann von Helmholtz (1821-1894) en James Joule (1818-1889) definieerden de aard van energie d.m.v. thermodynamische wetten.

Scheikunde: Dmitri Mendeleev (1834-1907) ontwikkelde in 1869 het periodieke systeem van de elementen (op basis van het atomische gewicht).

Wetenschappelijke doorbraken leidde ook tot technische prestaties. Wetenschap werd ook steeds gespecialiseerder, in de 19^e eeuw gingen de staat en de industrie zich er steeds meer mee bemoeien.

Geneeskunde: rond 1850 werden er een aantal belangrijke uitvindingen gedaan: ether en chloroform (1840's) maakten grotere operaties mogelijk. Doktoren waren steeds meer bezig met het ontdekken van de origine van een ziekte, i.p.v. enkel het bestrijden van de symptomen. Louis Pasteur (1822-1895) ontdekte dat microben verschillende ziektes veroorzaakten en door melk te koken op een bepaalde temperatuur ze worden gedood. Hij vond vaccins voor verschillende ziektes uit (vaccinatie tegen pokken bestond al in Engeland). De chirurg Joseph Lister (1827-1912) ontwikkelde een effectief ontsmettingsmiddel.

Birth of the Social Sciences: Men dacht dat het werken van samenlevingen ook via de wetenschappelijke methode ontdekt kon worden. De geschiedeniswetenschap floreerde als geen ander. Leopold Ranke (1795-1886) geloofde dat de taak van een historicus was, te laten zien hoe dingen werkelijk waren op een objectieve wijze. Dit perspectief veranderde de studie van geschiedenis in een discipline met herkenbare gemeenschappelijke bewijsstandaards.

Antropologie ontwikkelde zich ook onder invloed van het toenemende contact met niet-Europese samenlevingen. Antropologen gaven schijnbare ‘wetenschappelijke’ bewijzen voor racisme. Edward Tylor (1832-1917) geloofde dat niet-Europeanen in een vroeger ontwikkelingszaten dan de Europeanen en uiteindelijk wel op het niveau van de Europeanen zouden komen (=> evolutionisten).

Sociologie was een term van Comte. In de 1840's werd er veel statistische informatie gepubliceerd over de relaties tussen bijvoorbeeld inkomen en ziekte. En aantal tiental jaren later werden de theoretische principes van sociologie opgesteld door onder meer Emile Durkheim (1858-1917).

Al deze wetenschappen werden geprofessionaliseerd en gespecialiseerd wat leidde tot vooruitgang in verschillende disciplines, maar ook tot fragmentatie en het indelen in hokjes.

The Challenge to Religion: De meeste Europeanen bleven sterk beïnvloedt worden door traditioneel geloof, maar minder dan vroeger. Na de revoluties van 1948 werd religie gezien als zeer ordelijk. Napoleon III gaf de katholieke kerk nieuwe bevoegdheden over het onderwijs. In Spanje begonnen de voorheen antiklerikale gematigden de kerk te steunen en tekenden in 1851 een concordaat dat het katholicisme als het enige geloof van de Spaanse natie uitriep. Oostenrijk gaf in 1855 haar bevoegdheden betreffende de kerk terug aan de bisschoppen.

In 1860 had het pausschap het merendeel van de domeinen in Italië verloren. Paus Pius IX werd een gezworen vijand van het liberalisme en in 1864 in de *Syllabus of Errors* keurde hij een reeks dingen af (“vooruitgang”, “liberalisme” etc.). Het Lateraanse Concilie verklaarde in 1870 dat de paus feilloos was als hij zich uitsprak over het geloof en moraal.

Door de politieke alliantie tussen reactionaire krachten en de katholieke kerk, waren nieuwe machthebbers vaak tegen de kerk. Kanselier Bismarck lanceerde na de vereniging van Duitsland een campagne tegen de katholieken (*Kulturkampf*), hij wilde controle over katholieke scholen en de benoeming van bisschoppen. Hij legde beslag op kerkelijke bezittingen. De republikeinen in Frankrijk (die sinds 1879 de bovenhand hadden verkregen op de monarchisten) verminderde de rol van de kerk in het onderwijs en in andere zaken.

Grotere religieuze tolerantie, of misschien religieuze onverschilligheid leidde tot meer religieuze acceptatie en diversiteit. De wettelijke emancipatie van joden, begon in Frk. in 1791, verspreidde zich over de rest van het continent (G.B. 1858, 1868 joden toegestaan in House of Commons resp. parlement). Sociale discriminatie ging desondanks door. In de economie van West-Europa, waar de positie van velen verbeterde, maakte de verbetering van de positie van de joden weinig uit. Dit was anders in Oost-Europa. Pogroms kwamen voor in Boekarest in 1866 en in Odessa in 1871.

De religieuze ijver nam niet altijd en overal af (Maria gespot in Lourdes 1858). Veel mensen bleven naar de kerk gaan en vele missionarissen werden naar alle hoeken van de wereld gestuurd.

Culture in the Age of Material Change: De bewondering voor technologie en wetenschap en de verafgoding van vooruitgang waren terug te zien in de kunsten. Sommigen wilden de wetenschappelijke methode toepassen op de kunsten, anderen (een minderheid) waren gedesillusioneerd door het materialisme van de tijd. Louis Daguerre (1789-1851) maakte de camera relatief bruikbaar in de 1830's. 1870's: uitvinding van de 'droge plaat' en de miniatuur camera. 20 Jaar later werd de camera voor een breed publiek beschikbaar met de uitvinding van de celluloid film. Fotografie was te betalen voor de massa in tegenstelling tot schilderen en beeldhouwen. Het moedigde vele artiesten aan dicht bij de realiteit te blijven, maar sommige artiesten voelden dat realisme niet meer nodig was. De realistische schilders, zoals Gustave Courbet (1819-1877) en Jean-François Millet (1814-1875), wilden de wereld laten zien zoals ze was. In Engeland probeerden de pro-Raphaelites de Renaissance schilder van voor Raphael na te volgen (Holman Hunt, 1827-1910). Impressionisten werden beïnvloed door de nieuwe natuurkundige theorieën die beweerden dat afbeeldingen werden verstuurd naar de hersenen als kleine lichtdeeltjes, die dan gereconstrueerd werden.

Het realisme beïnvloedde ook de literatuur, vooral de roman (->Charles Dickens (1812-1870), Gustave Flaubert (1821-1880), Feodor Dostoyevsky (1821-1881)). Emile Zola (1840-1902) behoorde tot de naturalistische school van de literatuur. Leo Tolstoy (1828-1910) beschreef in zijn historische romans individuen die door krachten buiten hun controle gevangen waren i.p.v. de gebruikelijke heroïsche veldslagen.

In de muziek was het realisme minder aanwezig. Johannes Brahms (1833-1897) schreef muziek die leek op folkmuziek. De muziek van Modest Musorgsky (1839-1881) leek erg realistisch.

Een aantal intellectuelen verzetten zich tegen de materialistische vooruitgang. In G.B. bestempelde Thomas Carlyle (1795-1881) zijn tijd als een van egoïsme niet van vooruitgang. John Ruskin (1819-1900) keek terug op de Middeleeuwen als een ideale tijd. In Frk. zagen republikeinen het vertoon van het Tweede Keizerrijk als een teken van verval. Het verlies in de oorlog van 1870 en de uitbraak van de Parijs Commune droeg bij het pessimisme.

CH.24 ESCALATING TENSIONS 1880-1914

In veel samenlevingen werd het bestuur complexer naarmate de bevolking toenam (330 mln. inw. in 1880 -> 460 mln. inw. in 1914). Meer mannen participeerden in het politieke systeem door de uitbreiding van het stemrecht, maar het werd moeilijker consensus te bereiken.

The New Imperialism and the Spread of Europe's Population

Een deel van Europa's zelfvertrouwen tussen de 1880's en 1914 werd veroorzaakt door de overmacht die het had over de rest van de wereld. In de 1880's lanceerden de Europese staten een nieuw tijdperk van expansie ('New Imperialism'). In 25 jaar onderwierpen zij 500 mln. mensen. De nadruk kwam meer te liggen op Afrika en Azië.

Economic and Social Motives: De hoop op economisch gewin was van groot belang voor het nieuwe imperialisme. Ze verwachtten nieuwe afzetmarkten te vinden voor hun producten, maar dit was eigenlijk niet het geval. Sociale imperialisten dachten dat het bezit van een wereldrijk sociale (overbevolking) en economische problemen kon oplossen.

Nationalistic Motives: Aan het eind van de 19^e eeuw kwamen er twee grote mogendheden op: Verenigde Staten en Rusland. In vergelijking hiermee leken de Europese naties maar klein en wilden daarom wereldmachten opbouwen. G.B. met India was het machtigst. Andere landen wilde G.B. navolgen. Frankrijk was in 1870 verslagen door Pruisen, maar was koloniaal nog vrij machtig. Duitsland, Italië en België (o.l.v. koning Leopold II, r. 1876-1909) probeerde ook kolonies te verkrijgen. De race tussen G.B. en Rusland in Azië duurde tot 1907 (Anglo-Russische Entente), Rusland had gebieden rond Afghanistan en G.B. probeerde door uitbreiding aldaar de belangen in India te verdedigen tegen Rusland (kaart 24.1 kolonies in Afrika). De rivaliteit tussen de grootmachten zorgden voor de verdeling van de wereld, maar zorgden er soms ook voor dat gebieden niet onder 1 enkele overheerser kwam.

Other Ideological Motives: Vele imperialisten geloofden dat het de taak van Europa was de volken in Afrika en Azië te 'onderwijzen' (Rudyard Kipling 1865-1936: "White Man's Burden", 1899). Vaak werd er dan gekeken naar 'heroïsche' voorlopers als het Romeinse rijk, kruistochten etc. Het imperialisme kreeg veel aanhang van de professionele middenklasse, verschillende koloniale verenigingen werden gesticht. Veel literatuur propageerde de expansie in manlijke termen, de koloniale bevolking werd als verwijfd gezien. Vrouwen gingen haast alleen mee overzee als hulpjes en geloofden dat de Westelijke religies en waarden verspreid moesten worden. Mary Kingsley (1862-1900) was één van de weinige vrouwen die op twee echte ontdekkingsreizen was geweest in Afrika.

Conquest, Administration, and Westernization: Industrialisatie gaf Europeanen de middelen om overzeese gebieden te veroveren, snelle vuurwapens, stoomboten. Telegrafische communicatie verbod de hele wereld in één netwerk. Europeanen waren zo goed als onoverwinnelijk, behalve de Italianen tegen de Ethiopiërs in 1896 in Adowa. Verovering ging vaak op brute wijze (1898 Britten vermoorden 20 000 Sudanese bij de slag van Omdurman, 1904-1908 Duitsers roeien 60 000 mensen van Herero-

volk uit). Koloniale regeringen hadden vaak geen oog voor het ongenoegen van de plaatselijke bevolking. In de 1890's onderdrukten rubberbedrijven de lokale bevolking in Frans Kongo, toen dit bekend werd in Parijs, werden ze opgeheven. Leopold II had in Belgisch Kongo zijn eigen rijk en was aan niemand verantwoording verschuldigd. Hij buitte de bevolking uit, uiteindelijk moest hij onder internationale druk het rijk overdragen aan de Belgische regering.

Westerse technologieën, instituties en waarden werden verspreid (met geweld), spoorwegen, hydraulische systemen, stadsplanning, scholen, taal etc. maar alleen over een klein percentage van de lokale bevolking.

Er ontstonden politieke eenheden, die nooit eerder hadden ontstaan. Er werd vaak geen rekening gehouden met stam- en inheemse verbanden in Afrika. De Britten waren wel in staat het hele Indiase subcontinent te verenigen en gaven de Indiase het gevoel van gemeenschappelijke gesteldheid. In 1885 hielpen ze bij de oprichting van de India Congress Party, die een constitutionele regering wilde, vertegenwoordigende vergaderingen en wetten. Nationalisme werd geadopteerd door de kolonies ('Jong India', 'Jonge Algerijnen').

Koloniale cultuur beïnvloedde ook Europa, koloniale woorden werden overgenomen, het werd het onderwerp van de Europese kunst (Paul Gauguin, Pablo Picasso). Een groeiend aantal mensen van de kolonies woonden in de Europese steden (G.B. in de 1890's werden twee Indiërs toegelaten tot het parlement).

Overseas Migrations and the Spread of European Values: Tussen de 16^e en 18^e eeuw waren er ongeveer 6 mln. mensen uit Europa vertrokken. Tussen 1870 en 1914 vertrokken er echter 55 miljoen Europeanen naar de Amerika's, Australië en Nieuw-Zeeland. Bepaalde groepen trokken naar specifieke plekken: Scandinaviërs naar upper midwestern V.S., Italianen naar Argentinië, Duitsers naar Paraguay, Britten naar Zuid-Afrika en Portugezen naar Brazilië. Op deze plekken droegen ze hun eigen cultuur over. Tegen 1914 woonde bijna de helft van de Ieren en Portugezen buiten Europa. De emigranten consumeerden Europese goederen en produceerden voor de Europese markt, waardoor de centrale plaats van Europa in de wereld toenam.

From Optimism to Anxiety: Politics and Culture

The Erosion of the Liberal Consensus: Tegen 1900 kreeg het liberalisme te maken met serieuze tegenstand. Bewegingen als socialisme, anarchisme, racisme en antisemitisme tastten de liberale consensus aan. Liberalen begonnen door de economische competitie hun eigen idealen te ondermijnen, ze steunden importtarieven en sloten de markten af. Vrijheden als het kiesrecht, hoger onderwijs etc. waren vaak nog beperkt tot de mannelijke upper class. Het persé hebben van bezit werd door sommige liberalen losgelaten. Soms steunden ze maatregelen in het voordeel van arbeiders en armen.

The Growth of Socialism and Anarchism: De socialisten verschilden onderling in hoe hun doelen bereikt moesten worden: geleidelijk en vreedzaam of gewelddadige revolutie. In G.B. werd de Independent Labor Party opgericht in 1893 en boekte pas enig verkiezingssucces in de 1920's. De Fabian Society was succesvoller, opgericht in 1884 en genoemd naar de Romeinse generaal Fabian, die pleitte voor het geleidelijk invoeren van socialistische maatregelen d.m.v. democratie. In 1875 werd er een socialistische partij opgericht in Duitsland en ook daar verschilden men van mening, de socialistische leider Eduard Bernstein (1850-1932) bepleitte voor de Fabianvariant in zijn boek *Evolutionary Socialism* (1898) en een herziening van het Marxisme ('revisionist'). Karl Kautsky (1854-1938) was van mening dat alleen een revolutie het socialisme zou kunnen invoeren.

Anarchisten geloofden dat mensen alleen vrij konden zijn als de staat werd afgeschaft. Sommige anarchisten geloofden dat door onderwijs hun doelen bereikt konden worden. Anderen waren ongeduldiger en wilden het proces versnellen door aanvallen op het gezag te doen. De Rus Michael Bakunin (1814-1876) was gefrustreerd door het autoritaire bewind in zijn land en deed mee aan de verschillende revoluties van 1848 in Europa. Anarchisten vormden geheime terroristische organisaties, die staatshoofden of mensen in hun omgeving vermoorden. Tussen 1894 en 1901 werden de president van Frankrijk, de premier van Spanje, de keizerin van Oostenrijk, de koning van Italië (Umberto I, 29 juli 1900) en een president van de V.S. vermoord. Dit soort acties zorgden niet voor verbeteringen in het leven van de arbeiders voor wie de acties bedoeld waren. Sommigen in de arbeidersbeweging deelden de idealen van de anarchisten. Zij waren van mening dat arbeiders de

politiek moesten mijden en door directe acties, stakingen, de kapitalisten moesten bestrijden (=syndicalisme).

In 1864 had Marx meegeholpen met de oprichting van de Internationale Arbeiders Organisatie (werd een paar jaar later ontbonden), Eerste Internationale, maar werd op gevolgd door de Tweede Internationale. Er werd jaarlijks bijeengekomen en gedebatteerd. In 1907 riep het arbeiders op te staken en militaire dienst te weigeren als de verwachte oorlog zou uitbreken.

The New Right, Racism, and Anti-Semitism: Aan het begin van de 1880's kwam er een 'New Right' op, die demagogisch, populistisch, nationalistisch en vaak ook racistisch was. Racistisch denken was niet ongewoon in de 19^e eeuw en Europeanen dachten dat zij beter waren op basis van ras dan de rest van de wereld. In de 2^e helft van de 19^e eeuw werd gedacht dat ras de belangrijkste verklaring voor de verschillen onder groepen mensen was. Deze racistische ideeën wakkerde het antisemitisme aan. Vroeger was dit op basis van religie Joden moesten in de Middeleeuwen de marginale posities bekleden. De emancipatie van de joden begon in Frk. met de Franse Revolutie en verspreidde zich naar Duitsland en Oostenrijk in de 1860's. Sommige mensen vonden het moeilijk om het succes van sommige joden aan te zien in een tijd van sociale veranderingen, veroorzaakt door urbanisatie en industrialisatie. Veel mensen zagen de joden als prototypisch voor de nieuwe kapitalistische klasse, terwijl veel joden lang niet zo rijk waren.

Politieke bewegingen gebaseerd op antisemitisme werden opgericht in de 1880's, ze bepleitten de uitsluiting van joden van de politiek en verschillende beroepen. In Wenen werd Karl Lueger (1844-1928) gekozen tot burgermeester met een antisemitisch programma. In Berlijn richtte de kapelaan van de keizer, Adolf Stöcker, een antisemitische partij op. In Frk. publiceerde Edouard Drumont (1844-1909) een bestseller, *Jewish France*, waarin hij de tegenspoed van alle naties aan de joden wijt. In Rusland werden er door pogroms 2 000 joden vermoord in de 1880's, 1 000 in 1905 en 2 miljoen joden vluchtten in ballingschap. Door de groeiende haat tegen joden, begonnen sommigen te speculeren over een eigen staat. Theodore Herzl (1860-1904) richtte uit woede over de Dreyfussaffaire in Frk., de Zionistbeweging op.

Irrationality and Uncertainty: Het tijdperk dat begon in de 1880's werd gekenmerkt door een gevoel van irrationaliteit en onzekerheid. Tegen 1890 wakkerde neo-romantische sentimenten het denken van de intellectuelen aan. Filosofie: Friedrich Nietzsche (1844-1900) vond dat rationeel denken problemen niet oplost. Zonder God was de mensheid vrij van alle van buitenaf opgelegde beperkingen en vrij bestaande instituties en dogma's uit te dagen. Henri Bergson (1859-1940) betoogde dat de mensheid wetenschap en het leven intuïtief moest benaderen, niet rationeel.

Sigmund Freud (1856-1939) was van mening dat menselijk handelen en denken niet alleen voortkwam uit de waarneembare realiteit, maar ook uit onbewuste gevoelens en emoties (-> psychoanalyse). De sociale theoreticus Gaetano Mosca (1858-1941) stelde dat in alle samenlevingen een meerderheid werd geregeerd door een elitaire minderheid en dit komt door de zelfzuchtige ambitie in de mens (1891: *Elements of Political Science*).

Kunst: Bestaande expressievormen moesten vervangen worden door nieuwe. Symbolisten in Frk. en Italië, expressionisten in Dld., futuristen in Italië en de 'secessionists' in Oostenrijk lieten zien dat ze in een verscheurde periode leefde. Als protest tegen de massacultuur, probeerden kunstenaars unieke beelden te creëren zonder een duidelijke boodschap of ideologie. Kunstschilders: Paul Gauguin (1848-1903, Frans), Wassily Kandinsky (1866-1944, Russisch), Gustave Moreau (1826- 898, Frans), Egon Schiele (1890-1918, Oostenrijks) en Edvard Munch (1863-1944). Ook musici als Claude Debussy (1862-1918) tartte de traditionele muziekvormen.

Religie kreeg ook te maken met de effecten van de intellectuele verandering. In stedelijke gebieden in west-Europa gingen mensen minder vaak naar de kerk. Met de teruggang van traditionele praktijken werden verschillende vormen van mysticisme (Boeddhisme en Hindoeïsme) populairder.

Wetenschappers trokken lang bestaande ideeën in twijfel. De natuurkundige Max Planck (1858-1947) stelde dat licht en andere vormen van elektromagnetische radiatie eigenlijk bestonden uit individuele bundels van energie ('quanta'). In 1905 opperde Albert Einstein (1879-1955) de relativiteitstheorie. Tijd werd een vierde bepaling van ruimte, naast lengte, breedte en wijdte.

Vulnerable Democracies

Great Britain: Door de Reform Bill van 1832 kreeg 2 op de 3 volwassen mannen stemrecht (=5 miljoen). Dit verleidde politici tot demagogische beloftes, die niet nagekomen werden en het werd ook moeilijker compromissen te sluiten in het parlement, omdat het niet meer uit een gelimiteerde groep mensen bestond. Ierland bleef een probleem, het politieke bewustzijn van de Ieren steeg en ze waren niet blij met het buitenlandse bestuur. In 1801 stelde premier William Gladstone autonomie voor Ierland voor ('Home Rule'). Een bezwaar is dat de protestantse minderheid in het noorden dan verzwolgen zou worden door de katholieke meerderheid. Onder Gladstone's liberalen waren velen hier tegen, zij vormden de Unionist Party en vormden een coalitie met de conservatieven van 1801 tot 1905. In 1906 kwamen de liberalen weer aan de macht. De House of Commons nam in 1911 een 'home rule bill' aan, maar door tegenwerking van de House of Lords trad de wet pas in 1921 in werking. De liberalen probeerden veel sociale hervormingen door te voeren, maar werden vaak tegengewerkt door House of Lords. De minister van financiën David Lloyd George (1863-1945) wilde de belastingen verhogen, maar werd tegengehouden door het Hogerhuis. De liberale regering wilde ook de macht van het Hogerhuis verkleinen. In 1911 werd er een wet aangenomen die het suspensieve veto (2 jaar) van het Hogerhuis beperkte. Onder druk van de koning nam het Hogerhuis de wet aan. De conservatieven waren het er niet mee eens en lieten de premier niet eens uitspreken.

Tegen het einde van de 19^e eeuw begonnen vrouwen zich in groepen te organiseren om zo kiesrecht voor vrouwen te krijgen. In 1903 richtte Emmeline Pankhurst (1858-1928) en haar 2 dochters hiertoe de 'Women's Social and Political Union' op. Door het gebrek aan succes begonnen de suffragettes met een militantere vorm van protest in 1906 (bedreigen van premier & koning, ingooien van ruiten etc.). Suffragettes die gearresteerd werden, gingen in hongersstaking. Toen de oorlog begon in 1914 staakten de vrouwen hun protest en gingen hun land steunen.

France: De Franse regering droeg bij aan de onstabiele politieke situatie door het gebrek aan sterk leiderschap. Er waren vele schandalen, waarvan de beruchtste: de Dreyfusaffaire. In oktober 1894 was de joodse kapitein Alfred Dreyfus (1859-1935) gearresteerd en beschuldigd van doorsluizen van militaire geheimen naar de Duitse ambassade. Hij werd tot levenslang veroordeeld op basis van een vage brief en valse bewijzen. In 1896 kwamen ze erachter dat een andere officier schuldig was, maar de generale staf wilde haar fout niet toegeven. In 1897 kwam de affaire in de openbaarheid en Frk. raakte verdeeld. De regering vroeg om een nieuwe berechting, werd weer schuldig bevonden, maar in 1906 werd hij eindelijk van alle blaam gezuiverd. De 'Radical Party', die Dreyfus steunde, won in 1898 de verkiezingen en zette zich in voor sociale hervormingen en verzetten zich tegen de kerk. In 1905 nam het parlement een wet aan, die kerk en staat scheidde. Dit ging met veel geweld van beide kanten gepaard.

Een toename in de strijdbaarheid van arbeiders leidde tot lange stakingen, die in 1904 alleen al tot een verlies van 4 miljoen werkdagen leidde. Ook op het platteland was er frictie, vooral in 1907 in de Midi, waar een crisis in de wijnindustrie heerste. In 1907 brak er een opstand uit die door troepen werd neergeslagen.

Italy: Het parlementaire systeem van 1861 was niet erg democratisch, kiesrecht was beperkt tot minder dan 3% van de bevolking. Tussen 1870 en 1890 werden er een aantal hervormingen ingevoerd, maar door de enorme bevolkingsgroei (1860: 25 mln., 1910: 35 mln.) was het moeilijk de levensstandaard te verhogen. In het zuiden hadden een paar rijke grondbezitters grote *latifunda*, terwijl de meeste boeren op het land werkte voor minimumloon. In het meer geïndustrialiseerde noorden (er waren geen kolen of ijzererts) werden lage lonen betaald om te kunnen concurreren. Dit leidde tot protesten, die hard werd onderdrukt. In 1893 bezette de Siciliaanse arbeidersbeweging (300 000 leden) land en viel overheidskantoren aan. De overheid kondigde de staat van beleg af en plaatste de helft van de provincies onder militair bewind. Na 1900 probeerde de nieuwe premier Giovanni Giolitti (1842-1928) de onrust te beëindigen door minder vaak geweld te gebruiken en leek met de arbeiders te willen samenwerken. Hij lanceerde een nationalistische aanval op Libië in 1911 en pakte het af van het Ottomaanse rijk. In juni 1914 leidde een nationale staking tot rellen en machtsgrepen van arbeiders in verschillende gemeentes.

Autocracies in Crisis

Duitsland: Er was een parlement, maar de regering was verantwoordelijk aan de keizer. Pruisen bleef domineren. Kanselier Otto von Bismarck verbande in 1897 de Socialistische Partij na een moordpoging op de keizer. Hij won de conservatieve landbouwers en liberale industriëlen voor zich door importtarieven te steunen. Hij vervolgde katholieken. De socialistische en katholieke partijen bleven echter groeien. Wilhelm I stierf in 1888, hij werd opgevolgd door zoon Friedrich en na een paar maanden door kleinzoon Wilhelm II (r.1888-1918) tolereerde geen beperkingen van zijn macht en stuurde Bismarck weg. Hij wilde een wereldrijk met kolonies (*Weltpolitik*), wat de omringende landen verontruste, maar steun won in eigen land (lucratieve contracten voor industriëlen en werkgelegenheid voor de arbeiders). Toch waren velen ontevreden met het autocratische bestuur van Wilhelm II en bij de verkiezingen van 1912 koos 1/3 van de Duitsers voor de Socialistische Partij. In hetzelfde jaar staakten 1 miljoen arbeiders. De keizer dulde geen kritiek en trad hard op.

Austria-Hungary: In een tijd van intens nationalisme had Oostenrijk-Hongarije het als multinationalaal rijk zwaar. Er waren conflicten tussen Oostenrijk en Hongarije, vooral over het gezag van het gezamenlijke leger. De Magyars vonden het in Hongarije steeds lastiger controle te behouden. Verschillende nationaliteiten wilden het recht hun eigen talen te gebruiken, maar door censuur en gevangenneming van de nationalistische leiders onderdrukte de regering hen. De Habsburgse regering stond kiesrecht voor mannen toe in 1907 om de invloed van de nationalistische intellectuelen uit de middenklasse te beperken. Zo werd het bijna onmogelijk een coalitie te vormen in het parlement dat 30 politieke partijen gebaseerd op etniciteit kende. Door chaos in het parlement ontbond keizer Franz Joseph (r.1848-1916) het parlement en verschillende regionale vergaderingen in 1914.

Ottoman Empire: Sultan Abdul Hamid (r.1876-1909) regeerde zijn rijk als een despoot en autoriseerde slachtpartijen tegen hen die hem dwarszaten. In juli 1908 wierpen de Jonge Turken zijn regime omver door een staatsgreep. Er kwam een gekozen parlement en de Jonge Turken wilden centraliseren ('Turkificeren'), maar dit leidde tot verzet van verschillende nationaliteiten (Macedoniërs, Albanen en Armenen). Griekenland, Bulgarije en Servië vormden alliantie (Balkan League) om hun gebieden ten koste van het Ottomaanse rijk uit te breiden en voerde in 1912 een succesvolle oorlog. Albanië werd onafhankelijk en Macedonië werd verdeeld onder de leden van de alliantie.

Russia: De hervormingen van de 1860's en de grote sociale veranderingen maakten het voor de tsaar nog moeilijker te regeren. Door een toename in universiteiten ontstond er een grotere groep onderwezen jongeren (*intelligentsia*) die de autocratie sterk bekritiseerden. In de 1870's vormden zij een populistische beweging, die de mensen op het platteland (politiek) wilden onderwijzen, maar kregen te maken met wantrouwen van de boeren en onderdrukking van de overheid. Radicals vormden de People's Will, die publieke ambtenaren vermoordden om een revolutie dichterbij te brengen. In 1881 wilde tsaar Alexander II een adviescommissie instellen, waarvan sommigen dachten dat die tot een parlementair bestuur zou laten, maar hij werd vermoord door leden van de People's Will. Alexander III (r.1881-1894) werd hierdoor autocratischer dan zijn vader en verminderde het lokale zelfbestuur. Nicholaas II (r.1894-1917) wilde net zo autocratisch zijn als zijn vader, maar slaagde hier niet in.

Op het platteland verslechterde de situatie doordat de bevolking snel groeide en de druk op het land nam toe. Rusland bleef overwegend agrarisch, maar kende ook industrie. Er bestonden enkele grote fabrieken en mijnen. Arbeiders waren ontevreden over hun situatie, wilden dezelfde rechten als de arbeiders in het westen en gingen staken. De middenklasse en aristocratie begonnen steeds meer deelname in de politiek te eisen. De Sociale Revolutionairen kwamen op in de 1890's en geloofden dat de boeren in Rusland het socialisme zouden brengen. In 1898 werd de Russische Democratische Partij opgericht en verkondigde dat de industriële arbeidersklasse de bringer van het socialisme zou zijn. In 1903 splitste de partij op in de mensjewieken en bolsjewieken o.l.v. Lenin (1870-1924). De bolsjewieken geloofden in tegenstelling tot de mensjewieken dat niet op historische krachten gewacht moest worden om het kapitalisme omver te werpen, maar dat een revolutionair kader dit kon bewerkstelligen. Door de oorlog die uitbrak tegen Japan in 1904 om Noord-Korea en economische teruggang nam de aanhang van deze partijen toe. In januari 1905 werd er een serie van demonstraties, stakingen etc. ('revolutie van 1905') gehouden. Op een zondag die januari kwamen 400 000 arbeiders op het plein voor het paleis in St.Petersburg samen om te protesteren, soldaten werd bevolen het vuur

op hen te openen (150 doden -> 'Bloody Sunday'). Dit in combinatie met het verlies tegen Japan in september leidde tot nog meer onrust onder de bevolking en er werden sovjets gevormd. De tsaar wilde zijn volk een beetje tegemoetkomen en richtte een gekozen vergadering op (Duma) in oktober, met gering mannenkiesrecht en beperkte politieke macht. Het werd een centrum van kritiek op de autocratie en de tsaar ontbond de Duma al snel.

De regering verminderde de financiële verplichtingen van de boeren, verzwakte de macht van de *mir* en stond meer lokaal zelfbestuur van de boeren toe. De situatie van de boeren werd echter niet beter door de enorme bevolkingsgroei. Er werd door arbeiders grote stakingen gehouden.

The Coming War

Power Alignments: Duitsland vormde samen met Rusland en Oostenrijk-Hongarije de 'Three Emperors' League' in 1873 (hernieuwing in 1884) en was een deel van de 'Triple Alliance' met Oostenrijk en Italië. Rusland en Oostenrijk-Hongarije waren in conflict over de Balkan. Bismarck tekende in 1887 'Reinsurance Treaty', waarin Rusland de verzekering kreeg dat Dld. Oostenrijk-Hongarije niet zou steunen als zij Rusland zouden aanvallen. Na het ontslag van Bismarck in 1890 liet keizer Wilhelm het verdrag vervallen. Rusland, verontrust hierdoor, tekende in 1894 de Franco-Russische Alliantie, waarin de beide landen elkaar steun beloofde als ze door Dld. aangevallen zouden worden. G.B. behoorde aanvankelijk tot geen van de 2 kampen (had eerder een voorkeur voor de Duitse kant), maar door de Weltpolitik van Dld. en de opbouw van een vloot besloot G.B. de overzeese geschillen met Frk. op te lossen: 1904 ondertekening *entente* over Egypte. In 1907 regelden G.B. en Rusland hun zaken in Perzië.

The Momentum Toward War: Door een reeks conflicten waren deze allianties zo hecht dat leden voor het behoud ervan in oorlog wilden gaan. Frk. raakte tweemaal in conflict met Duitsland over Marokko (1905, 1911). De verhoogde internationale rivaliteit leidde tot een wapenwedloop. De Duitsers bleken in staat met de Britse zeemacht te wedijveren. Rusland bouwde snel weer het leger op na het verlies tegen Japan en begon een uitgebreid spoorwegnetwerk in het westen op te bouwen tot groot ongenoegen van Duitsland. In 1912 begonnen velen in het leger en de regering te denken over een preventieve oorlog tegen Rusland.

Tussen 1904 en 1913 namen de wapenuitgaven van Frk. en Rusland toe met 80%, in Dld. met 120%, in Oos.-Hon. met 50% en in Italië met 100%. Over het algemeen werd oorlog niet gevreesd, men dacht dat het een erg korte oorlog zou zijn.

In 1903 greep een pro-Russische partij de macht, na de koning en koningin van Servië te hebben vermoord. In 1908 verklaarde Oostenrijk-Hongarije de annexatie van Bosnië, hiermee leken de kansen op een Servische annexatie van Bosnië verkeken. Uit angst voor oorlog moest Rusland bondgenoot Servië verlaten. In Servië werd anti-Oostenrijkse propaganda verspreid. Hierdoor raakten veel Oostenrijkers van overtuigd dat voor het voortbestaan van het rijk de vernietiging van Servië nodig was.

Op 28 juni 1914 bezocht aartshertog Franz Ferdinand Sarajevo en werd daar door een lid van de Zwarte Hand, Gavrilo Princip, vermoord. De Duitse keizer spoorde Oostenrijk aan Servië aan te vallen. Op 23 juli stelde Oostenrijk Servië een onacceptabel ultimatum. Servië weigerde hieraan te voldoen en Oostenrijk verklaarde op 28 juli de oorlog. Rusland was van plan Servië deze keer te steunen. Frankrijk moest bondgenoot Rusland weer steunen en G.B. verklaarde op 4 augustus de oorlog aan Duitsland.

CH.25 WAR AND REVOLUTION 1914-1919

De WO I was het begin van het einde van de Europese hegemonie.

The Unforeseen Stalemate, 1914-1917

August 1914: The Domestic and Military Setting: Toen de oorlog uitbrak in augustus 1914 was men opgelucht, enthousiast en de moraal was hoog, men verwachtte een snelle overwinning. Voor onder de ontwikkelde jongeren betekende de oorlog aanvankelijk een ontsnapping van de bourgeoiswereld en een einde aan de verdeeldheid en de 'kleine' politieke conflicten. Leden van de partijen van de Tweede Internationale en socialisten in het algemeen schoten hun natie te hulp. Veel socialisten en

arbeiders dachten dat de verdediging tegen een minder ontwikkelde agressor noodzakelijk was voor de uiteindelijke invoering van het socialisme (Franse socialisten vs. autocratisch en militaristisch Dld., Duitse socialisten vs. tiranniek tsaristisch Rusland etc.).

In Frankrijk wilde de overheid ± 1 000 socialistische en vakbondsleiders arresteren, maar dit was niet nodig, omdat Franse leiders van het hele politieke spectrum bereid waren samen te werken tijdens de oorlog ('Sacred Union'). In Duitsland gebeurde min of meer hetzelfde (Burgfrieden), ook arbeidsconflicten werden uitgesteld tot na de oorlog.

De Entente had een grotere troepenmacht dan de Alliantie (Rusland: > 1mln., Frk.: 700 000, G.B.: 250 000 vs. Dld.: 850 000, Oostenrijk-Hongarije: 450 000), maar zij hadden beter materiaal, coördinatie en waren sneller in vergelijking met de meer verspreide tegenstanders.

Toen de oorlog begonnen was, mengde een 2^e groep landen zich in de strijd. In november 1914 sloot het Ottomaanse rijk zich aan bij de Centralen uit angst voor Rusland, waardoor de oorlog zich verspreidde naar de Russisch-Turkse grens, Mesopotamië, het Suezkanaal en het Midden-Oosten. Arabieren, die ontevreden waren met de Turkse heerschappij kwamen in opstand, gesteund door G.B. en Frk. Italië verbond zich in april 1915 uiteindelijk met de Entente (Verdrag van Londen) en zou in ruil hiervoor na de oorlog Italiaansspreekende gebieden van Oostenrijk-Hongarije ontvangen. Bulgarije sloot zich in september 1915 aan bij de Centralen in de hoop gebieden ten koste van Servië te verwerven, die Bulgarije in de Tweede Balkan Oorlog van 1913 had verslagen. Roemenië greep in augustus 1916 in aan de kant van de Entente om zo Transylvanië te verkrijgen van Hongarije.

De oorlog werd dus op verschillende fronten gevochten en de onzekerheden over de rol van de zeemacht leidden tot discussie over de te voeren strategie. Duitsland moest vechten op het westelijke en oostelijke front, maar moest zich ook op het zuidoosten richten, waar bondgenoot Oostenrijk-Hongarije zich in een benarde positie bevond.

Into the Nightmare, 1914: Volgens het Schlieffenplan van 1905 zou Dld. zich eerst op Frk. concentreren (6 weken) en met 1/8 van de troepen de Russen in bedwang houden, omdat die meer tijd nodig zouden hebben om te mobiliseren. De Franse strategie, opgesteld door generaal Joseph Joffre (1852-1931), vertrouwde op snelle offensieven. Hoewel de Duitse troepen meer tegenstand ondervonden dan verwacht van de neutrale Belgen, hadden ze in de 1^e week van september de rivier de Marne bereikt en bedreigde Parijs (de regering vluchtte naar Bordeaux). Franse en Britse troepen zetten een tegenaanval in o.l.v. Joffre van 6 t/m 10 sept. en drongen de Duitsers terug langs de Aisnerivier, waar ze zich ingroeven. Tijdens de herfst van 1914 probeerden elke kant de ander - onsuccesvol overigens - uit te flanken. Tegen het einde van november staakte het actieve vechten, er was een militair front van 300 mijl gevestigd van Zwitserland tot de Noordzeekust van België (zie p.863).

De oorlog was vanaf het begin zeer destructief (kathedraal van Reims sept. 1914). De 2 partijen werden gedwongen een uitputtingsoorlog te voeren en moesten bouwen op een uitgebreid netwerk van defensieve loopgraven, waar de omstandigheden vaak zeer slecht waren. Prikkelraad, mijnen en machinegeweren werden gebruikt om de posities te verdedigen. In 1916 stuurde G.B. de eerste tanks naar Frk. als wapen tegen de machinegeweren, maar bleken te inefficiënt te zijn. Het landschap aan het westelijke front veranderde in een moeras met kraters. Vanaf april 1915 werd traangas, chloorgas en uiteindelijk ook mosterdgas gebruikt. Door gasmaskers kon de impact van deze gassen verminderd worden.

De gevoelens van patriottisme, kameraadschap, plicht en glorie die in 1914 de overhand hadden, verdwenen geleidelijk. Tegen het einde van 1914 bezette Dld., het merendeel van België en bijna 1/10 van Frk. (grote industriële gebieden en kolen- en ijzermijnen).

In het oosten hadden de Russen sneller weten te mobiliseren dan geanticipeerd was en wisten op roekeloze wijze Oost-Pruisen binnen te vallen. In het midden van sept. echter wisten de Duitse troepen o.l.v. generaal Paul von Hindenburg (1847-1934) en zijn stafchef Erich Ludendorff (1865-1937) de Russen terug te drijven en velen van hen gevangen te nemen.

Seeking a Breakthrough, 1915-1917: Nadat de campagnes van 1915 onsuccesvol bleken, besloten de Duitse leiders een groot offensief te beginnen tegen het Franse fort in Verdun. Ze verzamelden 1 220 stuks artillerie (o.a. Big Bertha's). De Duitse troepen vielen aan op 21 feb. 1916 en wisten de buitenste verdedigingswerken van het fort in te nemen, maar de Fransen organiseerden hun verdediging o.l.v.

generaal Phillipe Pétain (1856-1951). In het midden van juli slaagde het Franse leger erin het Duitse offensief terug te dringen, maar pas in dec. wisten ze de buitenste verdediging weer in te nemen. 700 000 mensen waren omgekomen.

Om de druk op Verdun te verlichten, voerden de Britten een grote aanval op de Somme uit op 1 juli 1916. Er werd doorgevochten tot in de herfst, maar het offensief bleek nutteloos te zijn. 1/3 van de betrokkenen (= 1 miljoen soldaten) raakte gewond, vermist of overleed door de slag.

Wegens het gebrek aan goede resultaten richtten de Fransen zich op een nieuwe legerleiding, Robert Nivelle (1856-1924) verving Joffre. In de lente van 1917 begon hij gelijk met een (nutteloos) offensief en haalde hiermee de woede van Franse soldaten op zijn hals, waarvan sommige tegen het einde van april geen bevelen meer wilden opvolgen. Vervolgens werd Nivelle vervangen door generaal Pétain, die de discipline herstelde door de soldaten tegemoet te komen (eten, rust, geduld). Van de soldaten die meegedaan hadden aan deze 'bijna-muiterij' werden er 3 400 veroordeeld, 554 ter dood veroordeeld, waarvan er slechts 49 geëxecuteerd werden.

Door het falen van het Nivelle-offensief, kregen de Britten het initiatief o.l.v. generaal Douglas Haig (1861-1928). De Britten begonnen het offensief in Ieper op 31 juli 1917 (=Slag van Passchendaele) en gingen door tot november. 50 vierkante mijl werd er door gewonnen ten koste van 300 000 Britse en Canadese slachtoffers.

1917 as a Turning Point: Ondertussen besloten de Duitsers zich op het oostelijke front te concentreren in 1917, deze verhoogde druk hielp de revolutie in Rusland aan te wakkeren in dec. 1917. Op 6 april 1917 sloot de V.S. zich aan bij de Entente als reactie op het Duitse gebruik van onderzeeboten. Dld. had niet een oppervlaktevloot, die groot genoeg was de zeeblokkade van de Engelsen op te heffen. In feb. 1915 verklaarden zij dat ze niet alleen vijandelijke schepen in de Britse wateren, maar ook neutrale schepen die goederen naar G.B. brachten, zouden torpederen. In mei 1915 torpedeerde een Duitse U-boot het Britse passagierschip, *Lusitania* (bijna 1 200 doden, waaronder 128 Amerikaanse doden), wat tot grote verontwaardiging leidde. Door een waarschuwing van president Wilson staakte Duitsland in sept. 1915 de onbeperkte onderzeebootoorlog, maar door de hinder van de Britse blokkade nam de druk op Berlijn toe om de U-boten weer in te zetten. Rijkskanselier Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921) en de civiele autoriteiten wilden dit niet. Uiteindelijk wisten Ludendorff en het leger hun zin door te drukken (hervatting 31 jan. 1917) met als argument dat de V.S. als die zich in de oorlog zou mengen toch niet snel genoeg in Europa kon komen.

The Experience of Total War

Hardship on the Home Front: De oorlog betekende voedseltekorten (-> ondervoeding) in de oorlogvoerende landen, G.B. en Frk. werden door hun gunstige geografische positie minder hard getroffen dan de andere landen. Dld. begon in 1915 brood, vlees en vet te rationeren. De schaarheid van voedsel leidde tot een toename in ziektes als tbc en rachitis. Om de oorlogskosten te dekken leende de overheid geld en printte meer biljetten, wat leidde tot inflatie (dus daling koopkracht). De strenge winter van 1916-1917 verslechterde de situatie nog meer en leidde tot stakingen en voedselrellen in veel delen van Europa in 1917. In Ierland laaide de gemoederen op om de kwestie van home rule met de Easter Rising in 1916, die hardhandig werd neergeslagen. De oorlog werd destructiever, niet alleen voor de legers. Luchtaanvallen raakte ook de bevolking.

Domestic Mobilization: In vreedstijd was Dld. afhankelijk van de import van voedsel, vet, olie en chemicaliën. Door de oorlog was er gelijk een tekort aan deze producten en aan arbeid. Tegen het einde van 1916 had het land een gemilitariseerde economie ontwikkeld met prijsbeheersing, dwangarbeid (Hilfdienstgesetz). Onder de supervisie van de legertop, moesten grote industriële, vakbonden en staatsinstanties samenwerken. België werd uitgebuit door de Duitsers. De Duitse oorlogseconomie werd gecoördineerd door de *Kriegsrohstoffabteilung* (KRA), aanvankelijk o.l.v. de joodse industrieel Walther Rathenau (1867-1922). Synthetische vervangingsproducten werden ontwikkeld en nieuwe gemixte bedrijven (privaat en overheid) regelden de allocatie van grondstoffen.

In G.B. was David Lloyd George (1863-1945) aangesteld op de nieuwe post van minister van munitie in 1915. Tijdens zijn ambtstermijn werden 95 nieuwe fabrieken geopend om het tekort aan wapens en munitie te ondervangen. In dec. 1916 volgde hij Herbert Asquith op als premier.

Accelerating Socioeconomic Change: De industrie nam overal toe, zo werd in Frk. Parijs voor het eerst het centrum van zware industrie. Nieuwe technologieën, verbeteringen in de voedselproductie en medische behandeling, werden doorgezet in vreedstijd. De rol van vrouwen veranderde, ze waren nodig op het land of in de munitiefabrieken. Vrouwen waren ook van groot belang aan het front, vooral in de verpleging.

Propaganda and the "Mobilization of Enthusiasm": Het thuisfront was belangrijk voor het volhouden van een lange uitputtingsoorlog. Het was nodig het moraal hoog te houden ('Mobilisatie van Enthousiasme'). Elk land legde uitgebreide censuur op (zelfs op de brieven van de soldaten) en de systematische propaganda hield ook het in diskrediet brengen van de vijand. In okt. 1914 tekende 93 Duitse intellectuelen, artiesten en wetenschappers een manifest gericht aan "de wereld van cultuur", die het gedrag van Dld. in België rechtvaardigde en hun oorlogsdoelen. In de loop van de oorlog gingen sommigen geloven dat een vrede met een zo door en door slechte tegenstander onmogelijk was en alleen een totale overwinning de oorlog mocht beëindigen.

Two Revolutions in Russia: March and November 1917

The Wartime Crisis of the Russian Autocracy: Tot in juni 1916 was het Russische leger er in geslaagd een succesvol offensief tegen Oostenrijk-Hongarije te voeren. Rusland had te leiden onder de problemen betreffende het leiderschap, de organisatie en was daarom minder goed in staat een lange oorlog vol te houden dan de andere oorlogvoerende landen (zelfs in 1915 moest waarschijnlijk ¼ van de nieuwe Russische troepen zonder wapens naar het front). In aug. 1915 nam tsaar Nicholaas II (1868-1918) persoonlijk het commando van zijn leger op zich, maar dit leidde tot meer verdeeldheid binnen de heersende elite en de aantasting van de regering. De charismatische Siberiër Grigori Rasputin (ca.1872-1916) kon zo opkomen als de voornaamste politieke macht door de in Dld.geboren keizerin Alexandra (1872-1918) te bespelen. In dec. 1916 werd Rasputin vermoord door aristocraten. Tegen het einde van 1916 zorgden de oorlog, de spanningen van de snelle oorlogsindustrialisatie voor een revolutionaire situatie in Rusland. De steden kende grote voedseltekorten, stakingen en demonstraties verspreidde zich van Petrograd naar andere steden in de eerste 2 maanden van 1917.

The March Revolution and the Fate of the Provisional Government: Toen de oproer op 8 maart begon in Petrograd, werd verwacht dat het werd neergeslagen door de troepen van de overheid. Maar binnen een paar dagen had het garnizoen van Petrograd zich aan de zijde van de arbeiders geschaard. Op 12 maart vormden de leiders van de stakingscomités, afgevaardigden van de fabrieksarbeiders en vertegenwoordigers van de socialistische partijen een *soviet* (naar het voorbeeld van 1905), later sloten ook gekozen vertegenwoordigers van het leger zich bij de raad aan. Andere steden volgden het voorbeeld (350) en in april kwam de eerste 'All-Russian Council of Soviets' bijeen in Petrograd. De meerderheid van de vertegenwoordigers waren bolsjewieken en socialistische revolutionairen, slecht 1/3 was bolsjewiek.

Op 14 maart overtuigde een comité van de Duma de tsaar om af te treden en vormden een voorlopige regering, die de weg zou vrijmaken voor een gekozen constitutionele vergadering. De Petrograd Soviet was bereid de regering een kans te geven, maar was een potentiële rivaal als de regering niet om zou weten te gaan met de problemen. De regering stelde het algemeen kiesrecht in, burgerlijke vrijheden, autonomie voor etnische minderheden en arbeidswetgeving. Zij faalden echter door achter te blijven met agrarische hervormingen en de oorlogsdeelname werd niet gestaakt. De regeringsleiders geloofden dat de Russen, nu bevrijd, door vernieuwd enthousiasme de oorlog konden winnen. Op het platteland kwamen de boeren in opstand en de regering beloofde een herverdeling van het land als de gekozen regering aan de macht zou komen. Verkiezingen werden echter steeds uitgesteld, terwijl de onrust groeide.

The Bolsheviks Come to Power: De bolsjewieken leken vlak na de maartrevolutie niet veel van mening te verschillen met de andere socialisten, maar toen Lenin (Vladimir Ilich Ulianov 1870-1924) in april uit ballingschap in Zwitserland terugkeerde met behulp van het Duitse leger, veranderde dit. Door de invloed van Lenin ging bolsjewisme discipline, organisatie en de speciale leiderrol van een revolutionaire voorhoede betekenen. Lenin betoogde dat de revolutie van de huidige bourgeois-democratische fase zou veranderen in een socialistische fase met de dictatuur van het proletariaat en

sovjetbestuur. Bolsjewieken begonnen herverdeling van het land en het einde van de oorlog te eisen. Lenin dacht dat een revolutie in Rusland, de revolutie in alle door oorlog verteerde landen zou kunnen aanwakkeren, vooral in Dld.

In april 1917 hadden gematigde socialisten nog een meerderheidssteun in de sovjets, dus probeerden bolsjewieken geleidelijk steun op te bouwen. Maar in het midden van juli gingen bolsjewiekgezinde arbeiders de straten van Petrograd op. De plaatselijke sovjet steunde de opstand niet en de regering sloeg het hard neer (200 doden). De bolsjewiek leiders voelde zich gedwongen hun steun aan de opstandelingen uit te spreken en dit gaf de voorlopige regering de kans tegen de bolsjewiekse leiders op te treden. Lenin vluchtte naar Finland.

Contrarevolutionaire elementen in het leger hielden een mars naar Petrograd in sept., de voorlopige regering o.l.v. de Socialistische Revolutionair Alexander Kerensky (1881-1970) kon alle hulp gebruiken, ook die van de bolsjewieken. Door bolsjewiekse propaganda weigerden de soldaten onder het commando van de contrarevolutionairen tegen de revolutionairen te vechten. Binnen korte tijd wonnen de bolsjewieken een meerderheid in de verschillende sovjets.

In de herfst van 1917 werd de situatie nog chaotischer: mensen plunderden winkels voor eten, boeren namen land van de grondbezitters in beslag, desertie en het vermoorden van officieren nam toe in het leger. Lenin spoorde vanuit zijn schuilplaats de bolsjewieken aan een gewapende opstand voor te bereiden. Leon Trotsky (1870-1940) was hiervoor de aangewezen man. Trotsky stelde de opstand voor als een verdediging van de sovjets tegen een staatsgreep van contrarevolutionairen.

In de nacht van 9 november bezetten gewapende bolsjewieken en gewone legerregimenten belangrijke punten in Petrograd. De voorlopige regering was niet in staat zich te verdedigen en viel. Kerensky vluchtte en probeerde nog een contrarevolutie te bewerkstelligen, maar slaagde hier niet in. De bolsjewieken werden grotendeels gesteund door de sovjets, maar het was niet duidelijk of zij hun macht over het hele rijk konden uitbreiden.

The Russian Revolution and the War: De bolsjewieken sloten in dec. 1917 een staakt-het-vuren met Dld. in de hoop dat aan alle kanten de oorlogsvoering zou instorten en tot een revolutie zou leiden. Zij publiceerde meteen naar de machtsovername geheime verdragen van de tsaristische regering over gebiedsverdeling bij een Russische overwinning.

The New War and the Allied Victory, 1917-1918

The Debate over the War Aims: De Franse en Britse regeringen waren blij met de maartrevolutie in Rusland. Geallieerde oorlogsdoelenverdragen hadden geheim gebleven tot de publicatie van de tsaristische documenten. Alleen kleine bestuurlijke elites in elk land waren oorspronkelijk van de verdragen op de hoogte. Het debat om oorlogsdoelen in 1917 werd ook een debat over de besluitvorming in de buitenlandse politiek. De Amerikaanse president Woodrow Wilson (1856-1924) pleitte voor een volledige geallieerde overwinning, eerst in zijn State of the Unionspeech in jan. 1918 en later in andere verklaringen, ontwikkelde hij zijn '14 Points': open diplomatie, vrije handel, verminderde bewapening, zelfbeschikkingsrecht voor alle nationaliteiten, een volkenbond en een herziening van het koloniale systeem.

In Frk. verzwakte de 'Heilige Unie' pas aanzienlijk in april 1917. De Franse regering kwam onder druk te staan om hun oorlogsdoelen duidelijk te maken. In Dld. groeide het verzet tegen de oorlog ook gestaag in de SPD en vormde een eigen partij, USPD, in april 1917. Op 9 juli werd met een meerderheid van 60% een nieuwe oorlogsdoelenresolutie aangenomen, waarin was vastgelegd dat Dld. geen territoriale ambities had. Duitse topofficieren waren er echter van overtuigd dat Dld. de kans moest grijpen sterker uit de oorlog te komen, zodat het niet meer als voorheen veel op import hoefde te vertrouwen. Zij zagen de overheersing van de Belgische kust en de expansie in Polen en de Baltische kust als noodzakelijk voor een overeenkomst met de Britten.

In maart 1918 sloten de Russen het door de Duitsers gedicteerde Verdrag van Brest-Litovsk. Dld. kreeg de directe controle over 27% van Europees-Russisch grondgebied, 40% van de bevolking en 75% van ijzer en kolen.

The Renewal of the French War Effort: In de herfst van 1917 bereikte de binnenlandse verdeeldheid zijn hoogtepunt. In november droeg president Raymond Poincaré (1860-1929) Georges Clemenceau (1841-1929) op een nieuwe regering te vormen. Hij wilde een volledige overwinning behalen. Hij brak

de antioorlogsbeweging op door leiders op te sluiten en censuur toe te passen. Clemenceau slaagde erin de Britten ervan te overtuigen het Franse oppercommando van generaal Ferdinand Foch (1851-1929), bekend om zijn agressieve offensieven, te aanvaarden.

The German Gamble, 1918: De Oberste Heeresleitung wist keizer Wilhelm II ervan te overtuigen dat een overwinning op het westelijke front mogelijk was, als er snel toegeslagen zou worden, voordat de Amerikanen zouden komen en de grondstoffen op waren. Van maart tot juni vielen ze aan. Op 30 maart hadden ze de Marne weer bereikt en Parijs moest weer geëvacueerd worden. Tegen het midden van augustus werd het echter duidelijk dat Dld. de mankracht miste om de successen van de eerdere maanden uit te buiten. De Fransen en Britten wisten zich uiteindelijk efficiënter te organiseren en halverwege 1918 werd de inmenging van Amerika merkbaar (4 juni).

In juni kreeg Europa voor het eerst te maken met een uitbraak van de Spaanse griep en de Duitse soldaten waren vatbaarder dan hun tegenstanders door hun slechte dieet.

Bij de 2^e Slag van de Marne, die begon op 15 juli, was duidelijk dat Dld. het initiatief voorgoed had verloren. De Duitse bondgenoten begonnen een per een te vallen: staakt-het-vuren met Bulgarije in sept., ineenstorting Turkse oorlogsvoering in okt. In 1917 had Dld. zich bij Oostenrijk aangesloten aan het Italiaanse front en de Caporetto-linie doorbroken, maar de Italianen hielden stand en de Italiaanse overwinning in Vittorio Veneto dwong de Oostenrijkers tot capitulatie op 3 nov. 1918.

Military Defeat and Political Change in Germany: Op 29 sept. informeerde Ludendorff de regering dat om een invasie te vermijden een onmiddellijke wapenstilstand nodig was. Ludendorff en Hindenburg wilden dat een nieuwe regering werd gevormd met een grotere steun. Prins Max von Baden (1867-1929) werd kanselier en verving Ludendorff door de meer democratische Wilhelm Groener (1867-1939). Von Baden stuurde een verzoek om een wapenstilstand (opgesteld door Hindenburg) naar Wilson in begin okt. Ook liet hij maatregelen aannemen door de Rijksdag en goedkeuren door de keizer (hervorming grondwet, afschaffing 3-klasse stembestelsysteem in Pruisen, kanselier werd verantwoordelijk gemaakt aan de Rijksdag). Wilson gaf te kennen dat Dld. op gunstigere vredesvoorwaarden kon rekenen als het een republiek werd.

Begin nov. werden er in het hele land arbeiders- en soldatenraden gevormd. Op 7 nov. leidden socialisten een opstand in München en zetten de koning van Beieren af. Op 9 nov. gingen duizenden arbeiders in Berlijn de straat om onmiddellijke vrede te eisen. De legerleiding was bang dat zo ook het vermogen van officieren ondermijnd werd en drongen bij de keizer op aan af te treden. Wilhelm ging in ballingschap in Nederland.

Rechts was in Dld een wanorde en centropartijen hadden weinig aanhang door hun steun aan de oorlog, waardoor de socialisten overbleven. De meest linkse socialisten (Karl Liebknecht 1871-1919 en Rosa Luxemburg 1870-1919) waren vervreemd geraakt van de SPD en wilden een revolutie naar het voorbeeld van de bolsjewieken. De SPD riepen op 9 november een parlementaire republiek uit (paar uur later riepen revolutionairen een sovjetrepubliek uit). De soldaten- en arbeidersraden kozen een voorlopig uitvoerend comité o.l.v. Friedrich Ebert (1871-1925). De democratische republiek moest gevestigd worden in een tijd van militaire nederlaag, economische neergang en opkomende revoluties van extreem links. De bevolking was totaal niet voorbereid op de oorlogsnederlaag, censuur had de bevolking in het duister gehouden. De “stab in the back” mythe was daarom voor velen zeer plausibel.

The Outcome and the Impact

Het vechten staakte officieel op 11 november 1918. Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië en de Verenigde Staten waren de overwinnaars die de vredesvoorwaarden dicteerden.

The Costs of War: Tussen de 10 en 13 mln. soldaten verloren hun leven tijdens de oorlog, 20 mln. raakten gewond. Tussen de 7 en 10 mln. burgers stierven door de oorlog. De economische kosten waren ook erg hoog. Er was overal in Europa inflatie en torrenhoge schulden (vooral aan de V.S.).

The Search for Peace in a Revolutionary Era: OP 29 oktober werd Tsjecho-Slowaakse republiek uitgeroepen en een nieuw Joegoslavië en onafhankelijk Hongarije werden gevormd door bewegingen, die voor zelfbeschikkingsrecht streed. Het Habsburgse systeem (en stabiliteit) was verdwenen, wat een potentieel machtsvacuüm achterliet.

Buiten Rusland werd het grootste communistische succes geboekt in Hongarije, waar een communistisch regime werd gevestigd onder Béla Kun (1885-1937) van maart tot augustus 1919, totdat het werd neergeslagen troepen, gesponsord door de geallieerden. Ook in het Slowaakse deel en in Beieren was er een tijd een socialistisch regime. Ook in Italië was er grote arbeidsonrust in 1919/1920, die zich ontwikkelde tot het begin van een grootschalige revolutie. In juni 1918 landden 24 000 Britse en Franse troepen in Noord-Rusland (Murmansk) om zich in te zetten tegen de communisten, maar na de wapenstilstand was het moeilijk te rechtvaardigen.

De Arabische opstand (o.l.v. T.E. Lawrence 1888-1935) tegen de Turken van 1916 bereikte niet zijn belangrijkste militaire doelen, maar wist de Turkse oorlogsoefening wel te verstoren. De Britse steun leek erop te wijzen dat onafhankelijkheid zou volgen voor de Arabieren na de nederlaag van het Ottomaanse rijk. Het Britse beleid was echter nogal tegenstrijdig. Het verstevigde de controle over Egypte door het een protectoraat te maken in 1914 i.v.m. het Suezkanaal. Het geheime Sykes-Picot Verdrag van mei 1916 bepaalde een verdeling van de Ottomaanse gebieden in het Midden-Oosten. Frk. zou de controle krijgen over Syrië en Libanon, G.B. over Palestina en Mesopotamië. Het Zionisme maakte de situatie nog ingewikkelder, geleid door Chaim Weizmann (1874-1952). De Britse minister van Buitenlandse Zaken, Arthur Balfour (1848-1930) maakte in de Balfour Verklaring van november 1917 dat de Britse regering niet onwelwillend stond tegenover een Joodse staat in Palestina. Joden vormden slechts 10% van de Palestijnse bevolking.

The Peace Settlement: De vredesconferentie vond plaats in Parijs in jan. 1919 en leidde tot 5 verdragen, waarvan de eerste, het Verdrag van Versailles van 28 juni met Dld., het belangrijkste was. Dld., bondgenoten en Rusland werden uitgesloten van de onderhandelingen. Vertegenwoordigers van verschillende groeperingen (Slowaken, Kroaten, Arabieren, joden en pan-Afrikanen) waren ook aanwezig in Parijs. Lawrence en de latere koning van Irak, prins Faisal (1885-1933), pleitten voor een zelfstandig Arabisch koninkrijk. De Afrikaans-Amerikaanse leider W.E.B. Du Bois (1868-1963) leidde gelijktijdig een pan-Afrikaans congres in Parijs.

Clemenceau wilde permanente Franse militaire superioriteit over Dld. en geen volkenbond zoals Wilson dat voor ogen had. Er werd besloten dat de Duitsers geld moesten betalen, het leger grotendeels moest ontbinden (< 100 000 vrijwilligers), geen militaire vliegtuigen, onderzeeboten, tanks, zware artillerie of gifgas mocht produceren. Frk. nam de provincies Alsace en Lorraine terug en zou het Rijnland 15 jaar lang bezetten met andere geallieerde troepen.

Op Oost-Europa drukte Frk. ook haar stempel, ze wilden een netwerk van bondgenoten ten oosten van Dld., Polen, Tsjecho-Slowakije, Joegoslavië en Roemenië. Deze landen werden groot genoeg gemaakt om tegen Dld. te kunnen optreden (en als een schild tegen Rusland) en omvatten daarom meerdere etnische groepen. Wat er overbleef van Oostenrijk mocht zich nooit aansluiten bij Dld. Finland, Estland, Letland en Litouwen, voorheen delen van het Russische rijk werden onafhankelijke staten. Dld. verloor 15% van haar gebieden.

Dld. voelde zich verraden. Toen Dld. een wapenstilstand voorstelde aan Wilson, leek hij niet één land de schuld te willen geven en herstelkosten laten betalen, maar legde de schuld bij het hele vooroorlogse systeem. Het vredesproces had echter een hele andere uitkomst: Dld. -> Alleinschuld.

Het lukte Wilson wel de Volkenbond op te richten. Problemen zouden zo niet meer door oorlog opgelost hoeven worden, doordat er samen opgetreden zou worden tegen schenders van bepalingen van de bond. Wilsons idee van zelfbeschikkingsrecht was moeilijk te rijmen met het imperialistische systeem. Koloniale elites hadden over het algemeen hun overheersers gesteund in de oorlog in de hoop grotere autonomie te verkrijgen (Mohandas Ghandi 1869-1948). In sub-Sahara vochten Afrikanen aan beide kanten tegen elkaar. China en Siam (nu Thailand) sloten zich aan bij de geallieerden in 1917 om hun internationale positie te verbeteren (China stuurde 200 000 mensen naar Frk. om het arbeidstekort aldaar te verhelpen). Duitse kolonies en Ottomaanse gebieden van de verliezers werden niet meer zoals voorheen simpelweg overgenomen door de overwinnaars, maar werden onder het gezag van de Volkenbond geplaatst en vervolgens als mandaten toegewezen aan één van de overwinnaars. Dit was een stap vooruit voor de niet-westerse mensen, maar de mogendheden gedroegen zich eigenlijk als voorheen door nieuwe gebieden te assimileren in hun bestaande koloniale systemen (Irak kreeg in 1932 wel onafhankelijkheid). De Arabieren voelden zich verraden. Hetgeen ook gold voor de China, waar Japan speciale voorrechten kreeg toegewezen.

In Amerika heerste na de oorlog een isolationistische stemming en eind 1919 weigerde de Senaat het vredesverdrag en dus de toetreding tot de Volkenbond te ratificeren. Zowel in G.B. als in de V.S. twijfelden sommigen aan de wijsheid van het vredesregeling. De Britse econoom John Maynard Keynes (1883-1946) schreef *The Economic Consequences of the Peace* in 1920, waarin hij het kortzichtige wraakzuchtige Franse beleid bekritiseerde, dat door Dld. kreupel te maken de Europese economie zou kunnen bedreigen en de lange termijnvrede.

The Cultural Impact of the Great War: Aan het begin van de oorlog voerde traditionele noties van glorie, heroïek en vaderlandsplicht in combinatie met kameraadschap en vernieuwing de boventoon. De Duitse soldaat en schrijver Ernst Jünger (1895-1998) preef de oorlog als een katalysator voor een nieuw tijdperk van staal, hardheid, discipline, organisatie en machineprecisie. In de loop van de oorlog werden deze sentimenten vervangen door berusting en cynisme.

Ein jaren '20 verscheen er een golf aan geschreven materiaal over de oorlog. Het bekendste werk was die van de Duitse Erich Maria Remarque (1898-1970), *Im Westen nichts neues*. Na de oorlog was er een gevoel ontstaan dat de westerse beschaving niet zo evenwichtig en superieur was als dat het leek.

CH.26 THE ILLUSION OF STABILITY 1919-1930

The West and the World after the Great War

The Erosion of European Power: Duitse bases in China waren naar Japan gegaan en kwam op als de grote macht in het oosten. Met het Verdrag van Washington van 1922 kreeg Japan gelijkheid op zee met Groot-Brittannië en de Verenigde Staten in Oost-Azië.

Niet-westelijke elites leerden elementen uit de westelijke tradities te kiezen. In de 1920's trokken er steeds meer koloniale onderdanen naar het west-Europa, vaak voor onderwijs. Zij werden gewesterniseerd, maar dat maakte hen niet persé aanhangers van de westelijke overheersing. Een generatie van antikoloniale, nationalistische intellectuelen kwam in de jaren '20 op om de niet-westelijke wereld te leiden. De meeste van hen waren het erover eens dat er van het westen geleerd kon worden, zonder het klakkeloos over te nemen en eigen culturele kenmerken te verliezen. De Chinese Sun Yixien (Sun Yat-sen, 1866-1925) was hier een duidelijk voorbeeld van.

Voor G.B. was kwetsbaar voor de groeiende antikoloniale sentimenten. Als dank voor de Indiase steun in de oorlog, beloofde de Britse regering in 1917 de Indiase invloed op het bestuur te vergroten. Opkomend geweld werd in april 1919 gewroken door Britse troepen, die op een ongewapende menigte vuurden (Amritsar Massacre). G.B. stond wel enige minder belangrijke bestuurlijke rechten toe aan de Indiase bevolking.

In Egypte brak in 1919 een grootschalige anti-Britse opstand uit. Na de opstand te hebben neergeslagen, boden de Britse autoriteiten Egypte dezelfde rechten als India aan. In 1922 kreeg Egypte onafhankelijkheid en veranderde geleidelijk in een constitutionele monarchie met een vertegenwoordigende regering en algemeen kiesrecht. G.B. behield veel invloed tot de nationalistische revolutie van 1952.

Het nationalisme groeide ook onder west-Afrikanen. In maart 1919 vroegen in het westen onderwezen Afrikanen in de Goudkust aan de Britse gouverneur representatieve instituties op te richten, zodat Afrikanen op zijn minst geraadpleegd konden worden over regeringskwesies. Het West-Afrikaanse Nationale Congres, gevormd in 1920, had dezelfde eisen. De Britten stonden Nigeria in 1923 en de Goudkust in 1925 nieuwe grondwetten toe.

Enforcing the Versailles Settlement: Frankrijk was de dominante macht op het Europese continent geworden na WO I en beroemde zich op het sterkste leger van de wereld, maar al in de vroege jaren '20 werd dit omringd door een gevoel van kunstmatigheid. De ontwapening van Duitsland en de demilitarisatie van het Rijnland gaf Frk. militaire voordelen. Groot-Brittannië concentreerde zich op het eigen rijk en hielp de Fransen niet met het opleggen van het Verdrag. De Britten wilden zich niet mengen in de onzekere situatie in Oost-Europa, waar ze geen wezenlijke nationale belangen hadden. Frk. daarentegen ontwikkelde een alliantie systeem met Polen, Tsjecho-Slowakije, Roemenië en Joegoslavië. Aanvankelijk durfde Frk. nog wel alleen op te treden. Toen Dld. niet opschoot met de herstelbetalingen, liet premier Raymond Poincaré in 1923 Franse strijdkrachten aan het hoofd van een

internationale troepenmacht het Ruhrgebied bezetten. De Duitsers verzetten zich passief, waardoor de kosten voor de Fransen hoger waren dan de opbrengsten (-> belastingen). G.B. was het hier niet mee eens en zagen het Franse beleid als wraakzuchtig. De Britse leiders dachten dat de Volkenbond en de wapenvermindering van eind jaren '20 meer succes zouden hebben dan het Verdrag van Versailles. Het zelfvertrouwen in Frk. maakte geleidelijk plaats voor een defensieve houding en lijdzaamheid (opzetten van de Maginotlinie aan de oostelijke linie 1929-1935). In Frk., net als in G.B. bij verkiezingen boekte gematigd links een overwinning, na een periode van conservatief nationalisme.

Communism, Fascism, and the New Political Spectrum

Changing Priorities in Communist Russia, 1918-1921: Na de revolutie van november 1917 hadden de bolsjewieken niet de steun van de meerderheid in Rusland. Bij de verkiezingen voor de constituerende vergadering wonnen de Socialistische Revolutionairen de meerderheid, bolsjewieken kregen niet eens 1/4 van de stemmen. De bolsjewieken ontbonden de vergadering met geweld toen het bijeenkwam in januari 1918. Ze hernoemden zichzelf de Communistische Partij en binnen 3 jaar wisten ze hun macht te consolideren, een centrale en ondemocratisch bestuur te vestigen.

Tussen 1918 en 1920 vochten de 'rode' communisten een burgeroorlog tegen de contrarevolutionaire 'witten'. Ook kregen ze te maken met buitenlandse tegenstand en het verlangen van niet-Russische nationaliteiten zich van het Russisch-communistische juk te bevrijden. In april 1918 vormde Trotsky ('People's Commissar for War') het Rode Leger. De Witten en het buitenland voerden geen gezamenlijke strategie en de Witten waren niet in staat de steun van het volk te krijgen (boeren waren bang voor de terugkeer van het oude systeem). In nov. 1920 liep het actieve vechten op een einde en had het communistische regime veel van het in de burgeroorlog verloren gebied herwonnen. In dec. 1922 werd de 'Union of Soviet Socialist Republics' opgericht, het was in naam een federatie, maar kende een sterk gecentraliseerd bestuur vanuit de hoofdstad Moskou.

Ten midden van de burgeroorlog organiseerden de communisten de Derde Internationale ('Comintern') in maart 1919 en wilden onder hun leiderschap het communisme internationaal verbreiden. Veel Marxisten elders accepteerden dit niet van het 'achterlijke' Rusland. In 1919 al bekritiseerde de Duitser Karl Kautsky (1854-1938) het Leninistische communisme, het zou tot despotisme leiden.

De Comintern promootte de revolutie, terwijl een golf van links-politieke agitatie en arbeidsonrust door Europa ging, maar tegen de lente van 1920 werd het duidelijk dat verdere revolutie niet op handen was. De Russen dachten dat dit te wijten was aan het gebrek aan organisatie, planning en discipline. Het 2^e Cominterncongres (zomer 1920) stelde 21 voorwaarden op voor lidmaatschap. Begin 1921 was er een breuk ontstaan in de internationale socialistische beweging: communisten – socialisten. Eind 1923 kwam de Comintern tot de conclusie dat ze binnenkort geen revolutie konden verwachten en dat de directe vijand niet het kapitalisme, maar de socialisten was.

From Lenin to Stalin, 1921-1929: Het communistisch regime hanteerde een beleid van "oorlogscommunisme", de economie werd beheerst, voedsel en voorraden waren bestemd voor het Rode Leger. Begin 1921 was de economie in een crisis (industriële productie 1921 = 1/5 van 1913), arbeiders staakten en boeren weigerden meer graan aan te leveren. In maart 1921 muitten mariniers op de Kronstadtbasis bij Petrograd. Lenin verving in maart 1921 het oorlogscommissie met het Nieuwe Economische Beleid (NEP). Transport, bankieren, zware industrie en groothandel bleven onder de controle van de staat, maar de NEP herstelde het privé-ondernemerschap, in de detailhandel en agrarische sector. De economie was in 1927 weer op vooroorlogs niveau.

In januari 1924 overleed Lenin, waardoor een machtsstrijd ontstond onder zijn mogelijke opvolgers. Trotsky leek de voor de hand liggende opvolger, hij was voor strengere economische controle om de industriële ontwikkeling te bespoedigen en wilde dat de SU de revolutie in andere landen verspreidde. Nikolai Bukharin (1888-1938) had een meer bemiddelende strategie voor ogen, hij wilde dat de regering producenten met winst beloonde. Joseph Stalin (1879-1953), partijsecretaris sinds 1922, was geboren in Georgië, kreeg in 1929 de controle over het Sovjetsysteem. Hij dwong Trotsky in ballingschap te gaan in 1929 en werd eindelijk vermoord door Stalins agenten in Mexico in 1953.

Tegen het einde van de jaren '20 raakten degenen die geloofden in het communistische experiment gedesillusioneerd met de compromissen van de NEP en wilden het kapitalisme in het

geheel achterwege laten. Het regime koos in 1927 voor gecentraliseerde economische planning en vervolgens voor het eerste vijfjarenplan in begin 1929. Om inkomsten voor de verzwaring van de industrie te bekostigen, was een sterkere controle op de agrarische productie nodig. Door de boeren in grote door de staat gecontroleerde collectieve boerenbedrijven te dwingen, kon de productie toenemen, die in het buitenland verkocht kon worden, waardoor fabrieken, dammen en energiebedrijven.

Om de hele samenleving te mobiliseren voor de versnelde industrialisatie veranderde het hele culturele en artistieke beleid. Modernistische kunstenaars wilden kunst nuttig maken voor de maatschappij. Kunstenaars als Vladimir Tatlin (1885-1956) en Alexander Rodchenko (1891-1956) ontwikkelden nieuwe culturele vormen, gesteund door Sovjet cultuurambtenaren. In 1929 veranderde dit, 'socialistisch realisme' werd geëist van de kunstenaars.

The Crisis of Liberal Italy and the Creation of Fascism., 1919-1925: Italië werd in 1914 niet aangevallen, maar velen waren van mening dat Italië niet zomaar kon toekijken, vooral niet omdat Oostenrijk-Hongarije betrokken was in de oorlog en nog grote Italiaanssprekende gebieden in handen had. In mei 1915 had Italië zich aangesloten bij de Triple Entente, nadat Frk. en G.B. gebiedstoezeggingen hadden gedaan met het geheime Verdrag van Londen. Italië had ondanks de bijna ineenstorting van het leger, bijgedragen aan de overwinning op Oostenrijk-Hongarije. Toch waren veel socialisten, katholieken en linksgeoriënteerde liberalen van mening dat de inmenging een tragische vergissing was. Italië kreeg op de Vredesconferentie van Parijs zo goed als alle beloofde gebieden, maar aasde op meer en kreeg dit niet. Dit zorgde voor afkeer tegen de bondgenoten en de politieke leiders.

Deze politieke leiders waren er niet in geslaagd het politieke systeem succesvol te vernieuwen. In 1919 verving proportionele vertegenwoordiging het oude systeem van kleine eenpersoons kiesdistricten. Het nieuwe systeem kwam echter al snel in een impasse door de houding van de Italiaanse Socialistische Partij. Zij wilden een imitatie van de Bolsjewiek Revolutie en de situatie leek potentieel revolutionair in 1919/1920, toen een golf van nationale stakingen leidden tot de bezetting van fabrieken. De socialistische partijleiders wisten in ieder geval niet de planning en organisatie voor een revolutie uit te voeren.

Het fascisme verzette zich tegen de socialisten en de socialistische arbeidersklasse, omdat zij tegen de oorlog waren geweest en anders dachten over de transformatie die Italië nodig had. Begin 1921 reden groepjes jonge fascistische rond op het platteland om arbeiders neer te slaan en socialistische ontmoetingsplekken in de fik te steken.

Tegelijkertijd werd er in belangrijke sectoren in de Italiaanse industrie, die door opdrachten van de regering snel gegroeid waren, met argwaan gekeken naar de opkomende internationale economie, omdat de Italiaanse industrie een relatief gebrek aan kapitaal en grondstoffen kende. Nationalisten en zakenmannen vroegen zich af of het parlementaire systeem het strikte leiderschap kon bieden dat Italië nodig had. Door onderling gekibbel was de reactie van regering op de arbeidsonrust van 1919/20 slap.

Benito Mussolini (1883-1945), een prominente socialistische journalist voor de oorlog, werd in 1912 (op 29-jarige leeftijd) redacteur van het nationale nieuwsblad van de Socialistische Partij en werd door velen gezien als de grote belofte voor de partij. Tijdens de oorlog was hij voor Italische interventie, de partij niet, maar door zijn krant *Il popolo d'Italia* wist hij verschillende groepen hiervoor te mobiliseren. Ten tijde van politieke onrust, richtte hij in maart 1919 de fascistische beweging op, maar had aanvankelijk weinig succes en ook geen duidelijk programma. Maar door politiek gemanoeuvrere wist hij in oktober 1922 minister-president te worden. Er werden veranderingen verwacht, maar geen revolutionaire (bestuur strikter en efficiënter, de bureaucratie uitdunnen en de treinen op tijd laten rijden). In juni 1924 sprak de gematigde socialist Giacomo Matteotti zich uit tegen het fascistische geweld die gepaard gingen met de verkiezingen en werd vervolgens vermoord. Steeds meer mensen keerden zich tegen Mussolini. Hij stelde zich aanvankelijk bemiddelend op, maar onder druk van militante radicale fascistische (32 op 31-12-'24), die vonden dat de crisis op te lossen was door het bereik van fascisme uit te breiden. Op 3 jan. 1925 maakte Mussolini in een speech aan de Kamer van Afgevaardigden duidelijk dat hij de radicale weg koos en nam daarbij verantwoordelijkheid voor de gewelddadige acties.

Innovation and Compromise in Fascist Italy 1925-1930: In het begin van 1925 begon de fascistische regering het bestaande democratische systeem te ondermijnen door oppositieleiders, niet-fascistische partijen en arbeidsunies op te sluiten. Mussolini's regime breidde de soevereiniteit van de staat uit en mobiliseerde de samenleving om de nationale identiteit te versterken. Stakingen waren niet toegestaan. Nieuwe organisaties voor jongeren, vrouwen, vrije tijd moesten nieuwe vormen van publieke participatie mogelijk maken.

Corporatisme moest mensen als producenten mobiliseren. Groepen onderverdeeld naar beroep of economische functies vervingen parlement als de basis van politieke participatie en besluitvorming. Vanaf 1926 werden er dit soort instituties opgericht en in 1939 werd de oude Kamer van Afgevaardigden vervangen door de Kamer van Fasces en Corporaties.

Fascisme bleef compromissen sluiten met oude elites en instituties. Met de katholieke kerk bijvoorbeeld wist Mussolini in 1929 het conflict te beëindigen (>1870). Het Vaticaan kreeg met het Lateraanse Pact wat soevereiniteit terug en met het Concordaat kreeg de kerk de autonomie in onderwijs en het oppergezag in huwelijksregels. Dit soort compromissen zorgde voor waardering in binnen- en buitenland, maar ook voor ongenoegen onder sommige fascistten die het ten koste zagen gaan van hun totalitaire ideaal.

Toward Mass Society

Economic Readjustment and the New Prosperity: De noodzaken van de oorlog stimuleerden innovaties (op het gebied van chemicaliën, elektriciteit en geavanceerde machines) die de economische groei ondersteunden van de jaren '20. Nieuwe industrieën floreerde, terwijl de oude achteruitgingen o.a. door internationale competitie (in G.B. in de textiel-, kolen-, scheepsbouw, ijzer- en staalsectoren). Bedrijven uit die sectoren eisten protectie van de overheid i.p.v. zelf te mechaniseren. Britse leiders wilden terugkeren naar de vooroorlogse situatie met Londen als het financiële centrum van de wereld (in 1925 was de Britse pond verwisselbaar voor dezelfde hoeveelheid goud als in 1914, wel tegen een lager US \$ koers). G.B. had niet meer genoeg kapitaal om als de bankier van de wereld op te treden.

De psychologische impact van de achteruitgang in de oude industrieën was in Dld. en Frk. het grootst. In 1923 leidde de reactie van Dld. op de bezetting van het Ruhrgebied tot hyperinflatie met nov. als hoogtepunt (4.2 triljoen mark: 1 US \$). Tegen het eind van 1923 wist de regering de prijzen te stabiliseren door hervormingen en verminderde overheidsuitgaven. De inflatie in Frk. was minder dramatisch (dieptepunt in 1925/26). Om de oorlogsschulden terug te betalen en de industrie op te bouwen, bleef de Franse regering genoegen nemen met een begrotingstekort. De franc was gestabiliseerd in 1928 (slechts 1/5 van de vooroorlogse waarde).

Work, Leisure, and the New Popular Culture: Bedrijfsleiders en publicisten moedigden de nieuwe cultus van effectiviteit en productiviteit aan, deels door het Taylorisme en Fordisme te aan te nemen (massaproductie). Frederick W. Taylor (1856-1915) betoogde dat door de montagelijnen in kleine, repetitieve taken te verdelen de arbeidseffectiviteit gemaximaliseerd kon worden. Henry Ford (1863-1947) geloofde dat massaproductie van enorm belang was: in ruil voor arbeid aan de lopende band zouden arbeiders goed betaald moeten worden, opdat ze producten kopen die ze produceren. Door te delen in de welvaart die massaproductie mogelijk maakte, zouden fabrieksarbeiders loyaler zijn aan hun werkgevers. Sommige Europeanen zagen in deze ideeën eentonigheid en een devaluatie van cultuur.

Door de grote rol die vrouwen in de oorlogsfabrieken hadden gespeeld, was de eis voor vrouwenkiesrecht moeilijk te weerstaan (G.B. 1918 voor vrouwen >30 jaar, Italië en Frk. niet). Meer vrouwen werkten na de oorlog dan ervoor, vulden de plaatsen van de overleden soldaten en diende zo de maatschappij. De inventieve impuls van de jaren '20 zorgde voor het doorbreken van sommige taboes. De nieuwe 'rationaliteit van seksualiteit' leidde tot eisen dat de overheid zich op dat gebied behulpzaam opstelde. Deze trend was vooral prominent in Dld. waar uitvinders leerde van experimenten in de SU en de geboortebeperingbeweging van Margaret Sanger (1883-1966) in de V.S.

Door massaproductie konden meer mensen zich auto's, elektrische apparaten en kleding van synthetische materialen veroorloven. Werkdagen van 8 uur werden steeds meer de norm, waardoor meer aandacht werd besteed aan vrije tijd. De interesse voor sporten nam explosief toe en mensen gingen meer op vakantie. De groei van vrije tijdsbesteding was verbonden aan de ontwikkeling van

massamedia en massacultuur. In de vroeg 1920's bereikte de radio een massapubliek in Europa, zoals in de V.S. en Canada. Films werden ook steeds meer toegankelijk voor het grote publiek en filmsterren genoten grote bekendheid. De Duitsers waren het verst gevorderd in de ontwikkeling van de film, maar de Russen en Amerikanen konden er ook wat van.

In 1927 vloog de Amerikaan Charles Lindbergh als eerste mens alleen over de Atlantische oceaan.

Society and Politics in the Victorious Democracies: In Frankrijk, direct na de oorlog, traden Clemenceau en andere Franse leiders kordaat op tegen arbeidsonrust en zetten zich in voor een dominante positie op het Europese continent. Door het grote aantal doden in WO I was de bevolking echter bang dat Frk. niet nog zo een uitdaging kon overleven. Uit wantrouwen tegen te snelle industrialisatie en modernisatie, kozen de Fransen voor een gemengde economie (agrarisch & industrieel) met een terughoudende overheid. Voor Frk. waren de jaren '20 een tijd van relatieve groei, maar op G.B. na groeiden andere westelijke economieën sneller. Toch werd er niet gemoderniseerd en de arbeidersklasse profiteerde weinig. Frk. liep achter in sociale wetgeving.

In Groot-Brittannië werd Ulster gescheiden en bleef onder de Britse kroon, de rest van Ierland werd een republiek in 1922. De Labourpartij verving de Liberalen als het dominante alternatief voor de Conservatieven en er kwam zelfs een Labourregering in 1924 o.l.v. Ramsay MacDonald (1866-1937). De conservatieve Stanley Baldwin (1867-1947) was tussen 1923-1937 3x premier. Hij voerde een pragmatischer beleid dan zijn aristocratische voorgangers en maakte gebruik van de radio. Export nam af en de werkloosheid bleef hoog (>10%). De kolenindustrie ging agressief om met hun arbeiders om een betere internationale concurrentiepositie te verkrijgen, in 1926 werd er van de arbeiders geëist dat ze langere dagen zouden maken en een loonafname van 13%. Dit leidde tot een algemene staking van 9 dgn. in mei van 4 mln. arbeiders, de vakbond moest een compromis sluiten en de mijnwerkers staakten alleen nog 6 maanden verder om vervolgens voor aanzienlijk minder loon weer aan het werk te moeten gaan.

Weimar Germany and the Trials of the New Democracies

In november 1918 werd in Dld. de republiek uitgeroepen en de verkiezingen van januari 1919 zorgden voor een constitutionele vergadering, die bijeenkwam in Weimar.

Democracy Aborted in East-Central Europe: Nieuwe democratieën werden gesticht in centraal- en oost-Europa, maar werden vervangen door meer autoritaire regimes op Finland en Tsjecho-Slowakije na. In Polen fragmenteerde het parlement (uit 1921) in zoveel verschillende partijen -> instabiliteit. In mei 1926 pleegde Josef Pilsudski een staatsgreep, zijn onderdrukking van de democratie kwam als een opluchting voor vele Polen en de vakbonden. Na zijn dood in '35 volgde een groep kolonels hem op. Door de ineenstorting van het Habsburgse systeem en de nieuwe grenzen, ontstonden nieuwe economische barrières. Economische centra werden afgesneden van hun traditionele markten en bronnen. De landen bleven overwegend agrarisch. Landverdelingen leidde tot een afname in productie. Toen agrarische prijzen daalden in de '20s moesten veel kleine boeren hun land aan grote grondbezitters verkopen.

Germany's Cautious Revolution, 1919-1920: De Weimar republiek moest verantwoordelijkheid nemen voor het harde Verdrag van Versailles in 1919. O.l.v. Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg bereikte de revolutionaire onrust het hoogtepunt in Berlijn in december 1918 en januari 1919 (Liebknecht en Luxemburg werden vermoord) en ging door tot het einde van 1923. Er kwam geen Russische revolutie, omdat o.a. de leiders van de sovjetraden voor democratie waren en de provisionele regering steunden. In november 1918 kwam de gematigde socialistische leider en president Friedrich Ebert met het nieuwe legerhoofd Wilhelm Groener overeen dat het oude imperiale officierscorps moest blijven bestaan, maar deze bleek niet in staat de onrust in december te controleren. De minister van nationale defensie, Gustav Noske (1868-1947), vormde daarom een 'Vrij Korps', vrijwillige paramilitaire groepen, die hardhandig optraden tegen linkse revolutionairen in de eerste 5 maanden van 1919. In 1920 was er een poging tot staatsgreep van rechts, maar werd voorkomen dankzij een staking van linkse arbeiders. Tegen 1924 was er pas een beetje stabiliteit, maar er werd niet geprobeerd de kartels op te breken, een loyaal republikeins leger op te bouwen, de

bureaucratie van ondemocratische elementen te zuiveren. Met de eerste reguliere verkiezingen van juni 1920 leden de 3 gematigde partijen, die de nieuwe regering hadden geleid en het Verdrag hadden moeten accepteren, een grote nederlaag. De Communistische Partij en de Nationalistische Partij (DNVP) ondermijnden de steun voor de nieuwe republiek.

Gustav Stresemann and the Scope for Gradual Consolidation: In 1925 volgde Hindenburg, Ebert als president op. Stresemann (1878-1929), was, als leider van de conservatieve Duitse Volkspartij (DVP), tegen de republiek. Hij zag in dat de ondergang van de republiek eerder een triomf van links zou worden, dus zette zich in voor de rep. Stresemann werd kanselier in augustus 1923 en kreeg de economie weer wat op de rails, deels door de herziening van herstelbetalingen. 1924-1929 Dawesplan, hierna Youngplan. Hij deelde met de Franse minister van buitenlandse zaken, Aristide Briand (1862-1932), de wens de relaties tussen Dld. en Frk. te verbeteren -> Verdrag van Locarno: Frk. kreeg Alsace-Lorraine in ruil voor de toezegging niet militair te interveniëren, zoals in 1923. In 1926 werd Dld. toegelaten in de Volkenbond. Stresemann wilde in het oosten een geleidelijke herziening van de territoriale afspraken daar (met name Polen). Hij overleed in oktober 1929.

An Uncertain Balance Sheet: Dld. was in 1929 beter af dan in 1923, maar de politieke consensus bleef zwak, het partijsysteem gefragmenteerd.

The Search for Meaning in a Disordered World

Anxiety, Alienation, and Disillusionment: Ongerustheid over de gevaren van de opkomende massabeschaving was duidelijk zichtbaar in de *Revolt of the Masses* (1930) van de Spaanse denker José Ortega y Gasset (1883-1955). Er bestond een breed gevoel van pessimisme en angst voor cultureel verval. (Vb.: Duitse denker Oswald Spengler (1880-1936) *The Decline of the West* (1918)). Freud stelde in zijn essay *Civilization and Its Discontents* (1930) dat de individuen hun agressieve instincten moeten beteugelen, als ze vooruitgang willen boeken. In het werk van de Tsjechisch-joodse schrijver Franz Kafka (1883-1924) komt het gevoel van iets onbegrijpelijks, als in een nachtmerrie dat de steeds complexerwordende beschaving achtervolgd, duidelijk naar voren (*The Trial* en *The Castle* mid-1920's). Vooral in Dld. nam dit gevoel extreme vormen aan (zelfmoorden onder studenten steeg aanzienlijk). Schrijver Jakob Wassermann (1873-1934) bepleitte daarom dat niet alle actie goed is en gevoel niet altijd boven de rede gaat.

Recasting the Tradition: Andere culturele leiders probeerden wat positiever te zijn en traditionele categorieën in de kunst, religie, politiek, relevant te maken voor de huidige tijd. In muziek probeerden de componisten Igor Stravinsky (1882-1971) en Paul Hindemith (1895-1963) oudere stijlen assimileren (neoclassicisme). Er ontstond ook een neo-orthodox religieus denken. De protestantse Karl Barth (1886-1968) verzette zich in zijn *Epistle to the Romans* (1919) tegen liberale theologie. Sommigen probeerden de liberale democratische traditie aan te passen (in Italië Benedetto Croce (1866-1952)). De nieuwe politieke uitdagingen stimuleerden ook het denken over het Marxisme. De Hongaar Georg Lukács (1885-1971) had een beschaafdere Marxistische analyse van kapitalistische cultuur voor ogen. Het Instituut voor Sociaal Onderzoek in Frankfurt (1923) oefenden kritiek uit op het kapitalisme (-> Frankfurtschool).

The Search for a New Tradition: Virginia Woolf (1882-1941) suggereerde dat verdere vooruitgang alleen mogelijk was door een meer zelfbewuste poging van vrouwen om een eigen traditie te ontwikkelen -> financiële onafhankelijkheid. In Parijs voerde de dichter André Breton (1896-1966) de surrealistische beweging aan, die nieuwe technieken afkomstig van de Dadaïstische beweging wilden gebruiken om toegang te krijgen tot het onbewuste. Andere artiesten, zoals de leider van de Bauhaus-school, Walter Gropius (1883-1969), wilden juist de naoorlogse, industriële, technologische, efficiënte, stedelijke, democratische, massacultuur in gebouwen tot uiting brengen. Ook de Franse schilder Fernand Léger (1881-1955) en de Zwitserse architect Le Corbusier (1887-1965) probeerden kunst en de massasamenleving tot elkaar te brengen.

CH.27 THE TORTURED DECADE 1930-1939

The Great Depression

Sources of the Economic Contraction: Verschillende economische sectoren hadden al te maken met grote problemen in het midden van de jaren '20. Koolexport nam af door de ontwikkeling van olie/hydro-elektriciteit. Door hoge prijzen in de landbouw werd er tijdens WO I overgeproduceerd waardoor de prijzen sterk daalden na de oorlog -> minder vraag naar industriële goederen -> minder economische groei. In de jaren '20, hadden ministers van financiën en centrale banken moeite met de naoorlogse economische instabiliteit, de schulden aan de V.S. en de Duitse herstelbetalingen aan Frk., G.B. en België. Een internationale kredietbeperking maakte in '29 een einde aan de internationale economische samenwerking. Het naoorlogse systeem was afhankelijk van de Amerikaanse leningen aan Dld. met hoge rentes. In 1928 trokken Amerikaanse beleggers hun kapitaal terug van de Duitse markt en staken die in de Amerikaanse. De crash van de te hoog geprijsde Amerikaanse markt in oktober van 1929, leidde ertoe dat beleggers nog meer kapitaal uit Dld. terug trokken voor 2 jaar. In mei 1931 ging de Credit-Anstaltbank uit Wenen failliet, hetgeen duidelijk maakte dat ook Europa een catastrofe tegemoet ging. Er kwam een stormloop op de banken in Dld. en C.-Europa. Om de valutawaarde te stabiliseren lieten beleidsmakers de rente stijgen -> kredietbeperkingen. Dld. bevroor buitenlandse activa. Men probeerden kapitaal via de Britse pond in te ruilen voor goud -> Britten moesten de pond devalueren en van de goudstandaard scheiden in september 1931. Importtarieven beperkten de internationale handel nog meer (U.S.: Smoot-Hawley Tariff Act, juni '30, G.B.: Import Duties Act, 1932). Tegen 1933 waren de meeste belangrijke Europese landen niet in staat meer dan 2/3 te exporteren.